

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Academic Journal of Language and Literature

CİLT/VOLUME: 4, SAYI/ISSUE: 2, AĞUSTOS/AUGUST 2020

Halil KURT

Dr., Milli Eğitim Bakanlığı

halil_kur@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0001-5785-3942>

XVI. Yüzyıl Şairlerinden Hakkânî'nin Cevâhir Adlı Mesnevisi

*Cevahir Masnawi Of Haqqani, One Of The
XVI. Century Poets*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 01.06.2020

Kabul Tarihi/Accepted: 28.06.2020

Yayın Tarihi/Published: 30.08.2020

Atıf/Citation

Kurt, Halil (2020). XVI. Yüzyıl Şairlerinden Hakkânî'nin Cevâhir Adlı Mesnevisi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4 (2), s. 486-547. DOI: 10.34083/akaded.746401

Kurt, Halil (2020). Cevahir Masnawi Of Haqqani, One Of The XVI. Century Poets. *Academic Journal of Language and Literature*, 4 (2), p. 486-547

DOI: 10.34083/akaded.746401

<https://doi.org/10.34083/akaded.746401>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Kanunî Sultan Süleyman devri şairlerinden Hakkânî'nin *Cevâhir* adlı mesnevisinin ortaya çıkarılması ve ilim âlemine tanıtılması çalışmamızın esas konusunu teşkil etmektedir.

Yaptığımız araştırmalar sonucunda XVI. yüzyıla dair bilgi veren tezkire ve edebiyat tarihi türü eserlerde Hakkânî mahlaslı şair veya şairlere tesadüf edemedik. Bu sebeple Hakkânî'nin hayatı hakkında şimdye kadar fazla bir malumat elde edemedik. Fakat Hakkânî'nin daha önce tespit edilmiş olan *Manzume-i Nasayih Ala Meşrebi't-Tasavvuf* adlı eseri ile elimizdeki *Cevâhir* adlı mesneviden hareketle onun hakkında sınırlı da olsa birtakım bilgilere ancak ulaşabilmekteyiz. Makalemize konu olan Hakkânî'nin *Cevâhir* adlı mesnevisinin bilinen tek nüshası İstanbul Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Koleksiyonu 34 Ae Manzum 908/1 künyesiyle kayıtlıdır. Harekeli nesih hattı ile yazılmış olan metin, baştan veya sondan eksik olmayan bir mecmuanın içerisinde birinci bölümde yer almaktadır. Mecmuanın ikinci bölümünde ise *Kitab-ı Monla İlahî* metni bulunmaktadır. Hakkânî, eserini Kanunî Sultan Süleyman'a takdim etmek üzere yazmıştır. Zira eserde Kanunî'ye övgü, ona dua ve nasihat bölümleri söz konusudur. Dinî-tasavvufi bir nasihatname özelliği taşıyan bu mesnevi, beş yüz kırk beyitten meydana gelmektedir.

Hakkânî, *Cevâhir*'in giriş bölümünü; tevhit, münacat ve naat konulu beyitlere ayırmıştır. Sonra din ve tasavvuf konularından bahseder. Akabinde Sultan Süleyman'a övgü ve öğüt bölümleri gelir.

Türk dili ve edebiyatı açısından zengin olan bu eser, dönemin edebi hayatı hakkında ipuçları vermesi bakımından önemlidir. Bu makalede *Cevâhir* üzerinde yapılan incelemenin ardından eserin çeviri yazı metni neşredilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hakkânî, Mesnevi, Cevâhir, Kanunî Sultan Süleyman, Tasavvuf.

Abstract

The discovery of Haqqani's masnawi named Cevahir, one of the poets of the reign of Suleiman the magnificent, and its introduction to the world of science constitute the main subject of our study.

As a result of our research, XVI. we could not coincide with a poet or poets with Haqqani mahlasin collection of biographies and the works literary history that provide information about the century. For this reason, we have not been able to get much information about Haqqani's life until now. However, with his work Manzume-i Nasayih Ala Meşrebi't-Tasavvuf, which has been identified before, we we have recently been able to reach some information about him, albeit limited, from the masnawi named Cevahir. The only known copy of Haqqani's Cevahir, which is the subject of our article, is registered at the Istanbul National Library, Ali Emiri collection 34 Ae verse 908/1. The text, which is written with the

motif naskh script, is located in the first part of a periodical that is not partial from the beginning or the end. The second part of the periodical contains the hymn text of Kitab-ı Monla İlahî. Haqqani wrote his work to be presented to Suleiman The Magnificent. Because in the work, there are sections of praise for Kanuni, prayer and advice for him. This masnawi, which has the characteristic of a religious-Sufi advice, consists of five hundred and forty couplets.

Haqqani divided the introduction of the Cevahir' into couplets on tawhit, munacat and naat. Haqqani divided the introduction of the Cevahir' into couplets on tawhit, invocation and praising the Prophet Muhammad. He then mentions issues of religion and Sufism. Following this, comes the sections of praise and admonition to Suleiman The Magnificent.

Rich in Turkish language and literature, this work is important for giving clues about the literary life of the period. After review Cevahir translation text has been published in this article.

Key Words: *Haqqani, Masnawi, Cevahir, Suleiman The Magnificent, Sufism.*

Giriş

Klasik Türk edebiyatında bir hayli rağbet görmüş olan mesnevi nazım şekli, çeşitli eserlerin ortaya konmasına vesile olmuştur. Aşk, kahramanlık, dinî-tasavvufî ve ahlakî konuların işlendiği bu eserlerde sanatçılar, duygu, düşünce ve hayallerini dile getirirken yaşadıkları dönemin sosyal, siyasi ve edebi hayatına da yer vermişlerdir. Zira toplumun bir üyesi olan sanatçının duygu ve düşünce dünyası, yaşadığı toplumun zihniyetinden bağımsız değildir. Sanatçı yazdığı esere, bu zihniyeti yansıtır. Bu hususta M. Fuad Köprülü, “Geçmiş zamanlara ait bir edebi eseri layıkıyla ve tarihî manasıyla anlamak için, evvelâ o devrin umumî hayatını, yaşayış ve düşünüş tarzlarını, o devir insanların hayat ve kâinat hakkında nasıl telâkkiler beslediğini öğrenmemiz gerekir.” der. (Köprülü 1980:1)

XVI. asır, Osmanlı Devleti'nde her açıdan gelişmelerin olduğu bir dönemdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun en ihtişamlı sultanları, en maharetli devlet adamları ve kalemi en kuvvetli sanatçıları bu asırda yetişmiştir. Bu asrın azametli padişahlarından Kanunî Sultan Süleyman'ın saltanat yılları, Osmanlı ilim, kültür ve edebiyatının da en yüksek derecesine ulaştığı bir devir olmuştur. Kanunî Sultan Süleyman bizzat şairlerle sohbetlerde bulunmuş, şiir eleştirileri yapmış ve şairleri teşvik etmiştir. (Karahana 1980: 40) İlmi, edebiyatı, sanatı desteklemiş; âlimleri ve şairleri, himaye etmiştir. O'nun sanata olan bu ilgisi, devrinde yüzlerce şairin yetişmesini sağlamıştır. Fuzulî, Bakî, Hayalî Bey gibi usta şairlerden başka Taşlıcalı Yahya, Fevrî, Rahmî, Edayî, Sururî, Gubarî, Lamiî Çelebi, Edirneli Nazmî, Ubeydî, Samî, padişahın bizzat Daî mahlasını verdiği Abdurrahman Çelebi, Gazali mahlaslı Deli Birader, Nişancı Celalzâde ve Kâtibî mahlasıyla şiirler yazan Seydi Ali Reis bu dönemde yetişmiş şairlerden

bazılarıdır.(İpekten vd.1992: 134) Bu şairler, Divan edebiyatına yeni bir çehre kazandıran sanatçılar olmuştur. Bu sayede XVI. yüzyılda şiir tekniğinde önemli bir başarı yakalanmış ve aruzun kullanılışındaki ustalık dolayısıyla en parlak devrini yaşamıştır. Bu edebiyat, İran şairlerinin şiirlerinde görülmeyen bir incelik ve derinlik kazanmıştır. Ayrıca Türk şiiri, İran şiirinin benzeri olmaktan kurtularak klasik Türk şiiri haline gelmiştir. (Mengi 2005: 138) Bu sırada yetişmiş fakat ün sahibi olamamış ve şu ana kadar eserleri üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamış bazı şairler de vardır. Zaman içerisinde bu şairler ve eserleri gün yüzüne çıkarılarak edebiyat tarihine kazandırılacaktır.

İşte XVI. asrın bu münbit kültürel ve edebi atmosferinde yetişen ancak pek tanınmamış şairlerinden biri de Hakkânî'dir. Çalışmamızdaki maksad, Hakkânî ve *Cevâhir* adlı mesnevisini tanıtarak edebiyat tarihine kazandırmaktır.

1. Hakkânî

Esas adı ve memleketi hakkında herhangi bir bilgiye sahip değiliz. Ancak şiirlerinde, hak ve adalete uygun anlamlarına gelen (Devellioğlu 1997: 375) Hakkânî mahlasını kullanmıştır:

İrişür feyz-i Rabbânî Hüdâdan
Olursa 'ışık-ı *Hakkânî* gedâdan (218)

XVI. yüzyılın âlim ve mutasavvıf bir şairi olan Hakkânî hakkında tezkirelerde ve diğer kaynaklarda herhangi bir malumata rastlanmaz. (Ataseven 2015: 16; Koyuncu 2017: 1) Ancak Hakkânî'nin daha önce doktora tezi olarak hazırlanmış olan *Manzume-i Nasayih Ala Meşrebi't-Tasavvuf* adlı eseri ile elimizdeki *Cevâhir* adlı mesneviden hareketle onun hakkında birtakım bilgilere ulaşabilmekteyiz. Şair her iki mesnevinin içerisinde kendisinden, bağlı bulunduğu tasavvuf anlayışından çok bahsetmemiştir. (Koyuncu 2019: 82) *Manzume-i Nasayih Ala Meşrebi't-Tasavvuf* adlı mesnevisine müstensih tarafından sonradan eklendiği anlaşılan ve Akşemseddin'in halifesi olduğunu belirten bir ifade söz konusudur. (Koyuncu 2017: 1) Bununla birlikte *Cevâhir*'de yer alan aşağıdaki beyitlerde Hakkânî, Mevlana'nın mesnevisinin ismini açıkça telaffuz etmiş onun bir beytine yer vererek Mevlana'nın tasavvuf anlayışına teveccüh ettiğini de belli etmiştir:

Ma' niden maşşud olan Hakkdur 'ayân
Meşnevi de böyle kıldılar beyân (437)

Goftu'l-ma' nî huve'llâhu şeyh-i dîn
Baḥr-i ma' nîhâ-yı Rabbi'l-âlemin¹ (438)

Kendisinin kadir ve kıymet sahibi olmayan bir evliya olduğunu söyleyerek evliyadan insanlara himmet ulaştığını tevriyeli olarak şöyle anlatır:

Benüm bir bende-i bî-ḳadr u kıymet
İrüpdür evliyâdan câna himmet (254)

Kendisinin bir gayb ereni olduğunu, gizli sırlara sahip olduğunu fakat ancak talep edilirse bu sırların ifşa edileceğini ifade eder:

Ḳuṭb-ı âlem ḫâlidür ol gizlü râz
Ol ricâlî'l-ḡayb erdür ser-firâz (395)

Üçler ü beşler yediler ḫâdimi
Anlaruñ oldı mükerrerlik demi (396)

Emr olursa söyler anlar bî-gümân
Ṭâlib olsa gösterürler hem nişân (397)

Hakkânî, *Cevâhir*'de *Der-tenbih-i Sultân-ı İslâmu ve'l-müslimîn muhibbü'l-evliyâi ve'l-arifîne's-sultânu ibni's-sultan Sultân Süleymân ibn-i Selîm Hân* başlığı altında yaşadığı devrin padişahı Kanunî Sultan Süleyman'ı medh u sena ederek ona nasihatlerde bulunmuştur. Çünkü o, cihanın sultanı, dünya nizamının koruyucusu, adil, cömertlik ve yiğitlikte benzersiz bir padişaktır.

Elâ ey pâdişâh-ı heft iḳlîm
Ḥudâ kıldı bu milki saña teslîm (162)

Vücüd iḳlîminüñ şulṭânı sensin
Ḥaḳîḳatde cihânuñ cânı sensin (163)

Nizâmı âlemüñ emn ü emânı
*Süleymân*sın ki yoḳdur saña şânî (164)

¹ Beyit için bkz. Mevlana Celaleddin Rumî, *Mesnevi-i Manevî*, c.1, <http://www.masnavi.net/> [Erişim Tarihi:15.05.2020]

Senûnledür sürûr-ı devr-i eyyâm
Bugün şâhib-ķırânsın şâh-ı İslâm (165)

Ķuvâduñ şâfidür pāk i' tiķâduñ
'Adâlet üzredür şâhâ nihâduñ (166)

Şecâ' atde nazîrûñ yokdurur şâh
Şehâbânında mişlûñ daĶı va'llâh (168)

Hakkânî, padişahın eşiğinde bir fakir olduğunu, fakat sahip olduğu ilim ve marifetle padişaha himmet etmek maksadı taşıdığını ifade eder:

Şeh-i devrân işiğinde faķîrem
Bugün bir zerre-i Ķor u Ķaķîrem (258)

Velîkin eyledüm sultâna himmet
Budur maķşûd ide sultâna vaĶdet (259)

Arapça ve Farsçaya hâkimiyeti, şiirinde geçen konuların çeşitliliği, ayet ve hadislere vukufiyeti, üslubu Hakkânî'nin eğitim almış bir şair olduğunu düşündüren etkenlerdir. (Koyuncu 2017: 1)

2. Cevâhir

Hakkânî'nin daha önce bilinen *Manzume-i Nasayih Ala Meşrebi't-Tasavvuf* adlı eserinden başka şimdiye kadar tespit edilen ve makalemize konu olan ikinci eseri, *Cevâhir* adlı mesnevidir. Şair eserine bu ismin verildiğini şöyle ifade etmektedir:

Zuhûra geldi Ķün baĶr-i 'ummân
Cevâhir Ķodılar adın pes 'irfân (155)

Hakkânî, eserinin *Der-tenbîh-i Sultân-ı İslâmu ve'l-müslimîn muhibbü'l-evliyâi ve'l-arifîne's-sultânu ibni's-sultan Sultân Süleymân ibn-i Selîm Hân* başlığı altında sebep-i telifini anlatmaktadır. Hakkânî, aşk nurlarının tecelli etmesiyle aşk sırlarının keşfolunacağı sırrını anlamasıyla birlikte gönlünde fırtınalar koptuğunu belirtir. Hayret ve cezbe halinde bir iki gün geçtiğini ifade ederek daha sonra kendini toplayıp irfan ilmini, hakikat ve marifet sırlarını arz etmesi gerektiğini anladığını, eserini bu sebeple padişahın adına yazdığını şöyle ifade eder:

Tecellî eylese envâr-ı 'ışķuñ
Hemân-dem keşf olur esrâr-ı 'ışķuñ (138)

Göñül çün bu hitâbı güş kıldı
Temevvüc eyledi pes hoş kıldı (139)

Dil ü cân oldu hâlinde meczûb
Tecellî itdi güyâ sırr-ı maḥbûb (140)

Bu hâl-ıla bir iki gün ki geçdi
Bu ḥayret varuban cānumdan uçdı (141)

Hitâb olundu bir müşgîn nefesden
Göñül mürgîn uçurmadın kafesden (142)

Yüri var kendüni cem' eyle ey cān
Çü feyz oldu saña bu 'ilm-i 'irfan (143)

Yazup cem' eyleyüp anı kitâb it
Ḥaṭâsın ref' idüp 'arz-ı şevap it (148)

Düzetgil anı bir şâhuñ adına
Ki 'âlem durduğınca ol oğına (149)

Hakkânî'nin *Cevâhir*'i, ne zaman yazdığına delalet eden herhangi bir ifade eserde mevcut değildir. Fakat eser, Kanunî Sultan Süleyman adına kaleme alındığına göre onun kırk altı yıl süren hükümdarlığı devri olan 1520-1566 yılları arasına tekabül eden bir süreçte yazılmış olabileceğini söylemek zor olmasa gerek.

Bu makalede önce eser hakkında kısaca bilgi verilecek daha sonra eserin çeviri yazılı metninin tamamı yayınlanacaktır.

2.1. Cevâhir'in Şekil Özellikleri

Hakkânî, eserini mesnevi nazım şekli ile yazmıştır. Eserde, tek düzeliği kırmak için olsa gerek, aruzun iki farklı kalıbı kullanılmıştır. *mefâilün mefâilün feûlün* ile *fâilâtün fâilâtün fâilün* ile yazılan eser, toplamda beş yüz kırk beyitten meydana gelmektedir. Şairin, daha çok zengin kafiye tercih ettiği görülmektedir.

2.2. Cevâhir'in Muhtevâsı

Cevâhir, dinî-tasavvufî konulu bir mesnevidir. Mesnevinin giriş bölümü tevhit, münacat, naat konulu beyitler ile başlar. Mesnevîde asıl konunun işlendiği bölümde, peygamberin varisleri olan evliya ve asfiyanın Allah'ın sevgili kulu oldukları, hidayete vesile oldukları, irfan ve marifet sahibi oldukları anlatılır. Vazifeleri ve toplumdaki

rolleri üzerinde durularak onların karda yürüyüp izini belli etmeyen kişiler olduğu belirtilir:

Nişân-ı k̄uṭbuñ oldur bil ki hergiz
Ki karda yürüye göstermeye iz (528)

Hakkânî, eserini ilahî aşkı tefsir etmek amacıyla kaleme aldığını, dolayısıyla eserin konusunun aşk olduğunu ifade eder:

Yazup safhaya itdüm anı taḥrîr
Ki ya' nî eyledüm ben ' ışkı tefsîr (380)

Çünkü cihana ışık veren şeyin Hak nuru olduğu; Hak nurunun her gönüle girdiği, zira hidayet nurunun gönülden çıktığı söylenir. Çünkü mü'minin kalbi beytullahtır, denilir. Namazın kalbe huzur verdiği; kalbin yüzünde kibir olsa kalbe keder vereceği belirtilir. Bu yüzden kalbin şüpheden arındırılması gerektiği, zira aşkın çıkış yerinin gönül olduğu anlatılır. Bu sebeple padişahın bu aşka muhabbet göstermesi gerektiği şöyle ifade edilir:

Eger şultân-ı ' âdil şâh-ı devrân
Muhabbet göstereydi ' ışka her ân (529)

Hakkânî, *Der-tenbîh-i Sultân-ı İslâmu ve'l-müslimîn muhibbû'l-evliyâi ve'l-arîfine's-sultânu ibni's-sultan Sultân Süleymân ibn-i Selîm Hân* başlığı altında ilim, ilm-i ledün, marifet ve irfandan söz ederek muhabbet bezmini, hakikat ve velayet sırlarını padişaha tefsir etmek istediğini; aşkın sırlarından onu haberdar etmek niyetini taşıdığını anlatır. Çünkü o padişah, zillü'llahtır, der. Hakkânî, 176. beyit ile 252. beyitler arasında padişaha şöyle seslenir: “Ey padişah, sen şeriat güneşinin ziyası; sultanlar zümresi kılıcının en saf cilasıdır. Kılıcın, cihanı münevver eyledi; âleme ismin nişane oldu. Peygamberin yolundan gittin, düşmanlar üzerine yürüyerek gazalar yaptın. Zalimleri yok ettin, mazlumları İslam'la müşerref ettin. Artık aşk yoluna revan etmek gerekir ta ki nefsin hilesine düşmeyesin. Çünkü hakikatte cihad-ı ekber budur. Ecdadın nasıl ki evliyaya hürmet etti ve onların izinden gittiyse sen de bu yolu terk etme ki aziz olasın.”

Hakkânî, aşk şarabını padişahın nuş etmesini istediğini, eserinde bu aşkı yazdığını çünkü aşk şarabına evliyaların saki olduğunu belirterek onun gönlünün aşk ile bezenmesini ümit ettiğini ifade eder:

Ümîd oldur eyâ sultân-ı devrân
Olasın ‘ışk-ârâ sen şâh-ı ‘irfân (287)

398. beyitten itibaren evliya silsilesinden bahseden Hakkânî; Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman ve Hz. Ali’nin isimlerini telaffuz ederek onları tek tek över. Bunlara ilm-i ledun verildiğini ve makam-ı münteha sahibi olduklarını dile getirir. Bu yüzden bütün meşayihın onlara iktida ettiğini söylererek kendisi gibi Rumeli’de yaşayan evliyanın da onların yolundan gittiğini ifade eder:

Seyr kıldı milk-i Rûma sır ‘aceb
Oldı Rûm ehli tamâm ehl-i taleb (418)

Evliyanın keramet ve keşif sahibi olduğu ve kıymetlerinin bilinmesi gerektiğini dile getiren şair, evliyanın eteğinden sıkı tutup gerekirse dünyayı terk edip ama onları terk etmemek gerektiğini anlatır:

Eger bulduñsa muhkem tut etegin
Ziyâretgâh idin anuñ yatağın (473)

Cihânuñ terkin ur terk itme anı
Ele girmez bilesin her zamânı (474)

Aşağıdaki dizelerde ise Hakkânî, Mevlevilik ve Mevlevilik ayinini yanlış anlayan ve anlatan kişileri eleştirerek onların velayet sırlarını bilmediklerini söyler:

Şuyûh içre dahı var bir tavâ’if
Şatarlar dâ’imâ halka ma’ârif (486)

Ma’ârif güllerin tezyîn iderler
Semâ’ u raqşı hoş âyin iderler (487)

Gelen bülbül ola ol gülde hayrân
Şanalar budurur aḥvâl-i merdân (488)

Tutuluban qalurlar ol durağa
Perişanlıq düşürür şola şağa (489)

Ma’âza’llâh ki merdân ola qâ’il
Semâ’ u raqşa ya’ nî ola mâ’il (490)

Bular bilmez nedür feyz u hidâyet
Zuhûr u cezbe vü sırr-ı velâyet (491)

Hemân bir dildürür söyler degil hâl
Temâmet fi'l u kavli kıl u hem kâl (492)

Hakkânî, son bölümde ise Allah'tan aşkı kılavuz etmesini isteyerek, o yoldan gidip aşka uymayı talep ederek akibetinin hamd edenlerden olmasını ister:

İlâhî kıl bize ' ışkı kılavuz
Uyup ' ışka varup sırruñ duyavuz (537)

Cevâhir'de yirmi altı başlık söz konusudur. Eser, Farsça başlıkların yanı sıra ayet, hadis ile Arapça dua bölümlerinden teşekkül etmektedir. Başlıklardaki bölümlerde bu ayet, hadis ve dua şerhlerinin yapıldığı görülmektedir. Bu başlıklar aşağıdaki gibidir.

- 1- Ve mâ rameyte iz rameyte ve lâkinna'llâhe ramâ. 1^b.
- 2- Elâ inne evliyâ'llâhi lâ havfun 'aleyhim ve lâ hum yehzenûn Ellezine amenu ve kenû yettekûn lehumu'l-büşra fi'l-hayâti'd-dünyâ ve fi'l-'ahireti la tebdîle li-kelimâti'llâhi zelike hüve'l fevzü'l-'azîm.1^b.
- 3- Ve men kâne fi hâzihi a'mâ fehuve fi-l-'ahireti a'mâ ve edallu sebîle(n). Ulâike kel en'âmi bel hum edallu 2^a.
- 4- Zâlike fadlu'llâhi yû'tihi men yeşâu, va'llâhu zû'l-fadli'l-'azîm. 2^b.
- 5- İne halaka'l-halka fi zulmeti sümme reşşin 'aleyhim min nur-i femen esabehu fekad ihtedî ve men ihtâ fekad edall. 2^b.
- 6- Kalbü'l-mü'minü beytu'llâh Kalbü'l-mü'minü 'arşu'llâh Kalbü'l-mü'minü hazâinu'llâh 2^b.
- 7- Men 'arefe nefşühu fekad 'arefe Rabbehü 3^a.
- 8- Lâ salâtü'l-bi-huzûru'l-kalb. 3^a.
- 9- Va'llâhu lâ yehdî men yeşâ'u ila sırâtın mustakîm. 3^b.
- 10- Der-tenbîh-i Sultân-ı İslâmu ve'l-müslimîn muhibbü'l-evliyâ'i ve'l-arifîne's-sultânü ibni's-sultan Sultân Süleymân ibn-i Selîm Hân. 3^b.
- 11- Kale'n-nebiyyi 'aleyhi's-selâm ene ke's-şems ve 'Alî ke'l-katre. 5^b.
- 12- Du'â-i dervîşân-ı bî-hîşân der-hakk-ı hazret-i pâdişâh-ı 'âlem-penâh. 6^b.
- 13- Haleka'l-ervâha kable'l-ecsâd. 7^a.
- 14- Der-tenbîh-i ahvâl ve taleb-i ehl-i hâl. 7^a.
- 15- Ma'rifetü'l-velî min es'ab-ı ma'rifetu'llâh. 7^a.
- 16- Der-beyân-ı 'arz-ı niyâz u bendegî ve izhâr-ı 'acz u ser efgendegî ve sıdk u ihlâs-ı derûnî ve 'arz-ı du'â-güyî ve senâ-hûnî. 7^b.
- 17- Der-tenbîh-i emîrû'l-ümerâ'il-kirâm. 8^b.
- 18- Der-beyân-ı silsile-i evliyâ kadesa'llâhu esrârehüm. 11^a.
- 19- Rabbi zid kalbehu bi-hayr lâ şeyhe ebleğuhu mine'l-ışk. 11^b.
- 20- Ene medinetü'l-'ilmi ve 'Alîyyün bâbuhâ. 11^b.
- 21- Der-beyân-ı ahvâl-i 'ışk-ı dil-nüvâz ve seyr-i sırr-ı velâyet ez-mehâz. 11^b.

22. Cezbeti min cezebâti'r-Rahman tuvâzi a'mâli's-sakaleyn. 12^a.
 23. Kalbu'l-mü'minü mir'âtu'llâh. 12^b.
 24. El-ervâhu cünûdün mücennedetün femâ te'ârafe minhâ itelefe ve femâ tenâkere minhâ ihtelefe. 12^b.
 25. Senûrihim âyâtinâ fi'l-âfâki ve fi enfusihim hattâ yetebeyyene lehum ennehu'l-hakku. 13^a.
 26. Men ahlâsa'llâhe erba'îne sabâhan zaherat yenâbi'u'l-hikmeti min kalbihi ilâ lisânihi. 14^a.

Sonuç

Hakkânî, XVI. asırda yaşamış Kanunî Sultan Süleyman devri şairlerindedir. *Cevâhir* adlı mesnevisini, Kanunî Sultan Süleyman adına yazmıştır. Toplamda beş yüz kırk beyitten meydana gelen eserde şair, ilahi aşk konusunu işlemiş ve padişaha övgülerde bulunarak ona birtakım nasihatlerde bulunmuştur. Ayrıca ilim, irfan, maarif ve ilm-i ledun gibi konularda görüşlerini ortaya koymuş, evliya ve asfiya tabakatı hakkında bilgi vermiştir. Mevalanâ'nın iki beytine yer vererek onu övmüş, Mevlevilik ayinini yanlış anlayan kişileri eleştirerek onların velayet sırlarını bilmediklerini dile getirmiştir.

Şairin dinî-tasavvufi konulardaki düşüncelerini ortaya koyarken şairane bir kaygı taşımaktan ziyade tasavvuf konularını öğretmek amacı taşıdığı görülür. Fakat Arapça ve Farsçaya hâkimiyeti, ayet ve hadislere vukufiyeti, dil ve üsluptaki başarısı Hakkânî'nin iyi bir eğitim almış olduğunu ortaya koymaktadır. Dinî-tasavvufi konulu mesneviler arasına giren *Cevâhir*, şairin şu ana kadar bilinen ikinci mesnevisidir.

Bu çalışmamızla birlikte mutasavvıf bir şair olan Hakkânî'nin *Cevâhir* adlı mesnevisi ilim dünyasına tanıtılmış şekil özellikleri ve içerik ile ilgili bilgiler verilerek eserin çeviri yazı metni neşredilmiştir.

Kaynakça

- Aclunî, İsmail b. Muhammed (1351). *Keşfü'l-Hâfâ ve Muzie'l-İlbâs Amma"ş- Tehere Mine'l Ehâdis-i ala Elsineti"n- Nâs*, C. I-II, Halep: Matbaatü'l- Fünûn.
- Ataseven, Yusuf (2015). *Hakkânî'nin Manzume-i Nasayih Adlı Eserinde Manzum Âyet ve Hadis Yorumları*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya: Selçuk Üniversitesi.
- Cebecioğlu, Ethem (2009). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları.
- Devellioğlu, Ferit (1997) *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Ebü'l-Hasen Nûruddîn Ali el-Kârî (1986). *el-Esrâru'l-Merfûa fi'l-Ahbâri'l-Mevdûa*, nşr. Muhammed b. Lütfî es-Sabbâğ, Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî, İkinci Baskı.
- Hâkim el-Haskânî (2010). *Şevâhidü Tenzil*, C.I, Beyrut: Müessesetü'l-'Alemlî.
- İpekten, Haluk; İsen, Mustafa (1992). "XVI. Yüzyıl Dîvân Edebiyatı", Ankara: Türk Dünyası El Kitabı III (Edebiyat), TKAE.
- Karahan, Abdulkadir (1980). *Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, no:2659.
- Koyuncu, Zeynep (2017). *Hakkânî'nin Manzûme-i Nasâih Alâ Meşrebi't-tasavvuf Adlı Mesnevisi*, Basılmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi.
- (2019). "Ahlât-ı Erbaa Humoral Patoloji Teorisi ve Divan Şiirinde Hakkânî Örneğinde İşlenişi", Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi, yıl 5, sayı 10.
- Köprülü, M. Fuad (1980). *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Kudâ'î, Ebu Abdullah Muhammed b. Selâme b. Ca'fer (1986). *Müsnedü 'ş-Şihâb*, tahk. Hamdî Abdulmecid es-Selefi, Beyrut: Müessesetü'r-risâle.
- Mengi, Mine (2005). *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Mevlana Celaleddin Rumî, *Mesnevi-i Manevî*, c.1, <http://www.masnavi.net/> [Erişim Tarihi:15.05.2020]
- Tirmizî. <http://www.mürşit.com.tr>. [Erişim Tarihi: 15.05.2020]
- Yılmaz, Mehmet (1992). *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözlük (Ansiklopedik Sözlük)*, İstanbul: Enderun Kitabevi.

2.3. Çeviri metin

[Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün]

[1^a]

1 Şükr ü minnet Hâlık-ı Perverdigâr
Kim tecellî nûrın itdi hoş-nişâr

Âdeme kıldı tecellî çok zamân
Sâcid oldı hep melekler bî-gümân

Her ne varsa emrinüñ maḥkûmıdır
Kâ'inātuñ 'ilmi hep ma'lûmıdır

Âdeme ta'lîm olan pes 'ilmidür
Ma'rifet rahmet hem anuñ ḥilmidür

5 Maḥzen-i genc-i emânet câvidân
Âdem oldı 'âleme küllî nişân

Seyr kıldı ol tecellî cā-be-cā
Devr-i âḥirde gelüpdür Muştafâ

Evliyâ vü enbiyâ münḳād aña
Her birinüñ ḳalbidür mir'ât aña

Ḥaḳdurur iden tecellî anlara
Ḳıldılar anlar beşâret cānlara

Mazhar u feyẓ u hidâyet Muştafâ
Kim anuñ ḥaḳḳında vârid ıştıfâ

10 *Lî-ma'allâf*² 'âlemine buldı yol
Ḥaḳdurur mi'râcı daḥı kıldı ol

² Yazmada geçen bazı ayet, hadis ve Arapça ibarelerin yazımında müstensihden kaynaklı kelime veya harf eksiklikleri söz konusudur. Bunların doğru yazımları için Kuran-ı Kerim'e ve hadis kitaplarına müracaat edilerek tarafımızdan düzeltme yapılmıştır.

"Allâhla beraber olduğum öyle anlar var ki, ona en yakın melekler ve nebîler dahi erişemez." (Aclunî 1351: II/173)

*Kâbu kavseynüñ*³ haqîkat şahıdır
 Qurb-ı ev ednânuñ ol âgâhıdır

Peyk-i Cibrîl-i emîndür hâdimi
 Anuñ oldı hep mükerremlik demi

Çü burâkı ı şka oldı şeh-suvâr
 Bildiler cümle melâ'ik kadri-vâr

Şaf şaf oldı kıldılar cümle karar
 Her biri kıldı şenâ-yi bende-vâr

15 Hıyır u maqdem didiler ey şahidîn
 Merhabâ maqbûb-ı Rabbi'l-âlemîn

Merhabâ ey fahr-i küll-i kâ'inât
 Kim saña kıldı tecellî ı ayn-ı zât

Cezbe-i feyz u hidâyetdür nişân
 Kimse olmadı senüñle hem-ı inân

Hulle vü tâc u burâk u Cebrâ'il
 Saña virdi cümlesin Rabb u Celîl

Saña oldı dahı Furqân-ı Mübîn
 Hâdimüñdür her nefes rûhu'l-emîn

[1^b]

20 Mağzen-i genc-i Hudâsın bî-gümân
 Haq tecellî ide sende câvidân

³ “Sümme dena fetedella, Fekâne kâbe kavseyni ev ednâ: Sonra (Cebrail ona) yaklaştı ve (aşağıya doğru) sarktı. Onunla arasındaki mesafe, iki yay kadar yahut daha az kaldı.” (Necm 53/9) İsrâ ve Mi'râc olayında, Yüce Allah'ın elçisi Hz. Muhammed'i kendisine iki yay aralığı kadar hatta ondan daha fazla yaklaştırdığı açıklanmaktadır. (Yılmaz 1992: 52)

Ve mâ rameyte iz rameyte ve lâkinna'llâhe ramâ⁴

[Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün]

Kim dilerse senden ey şeh mu' cizât
Mu' cizâtuñdur senüñ işpât-ı zat

Zulmeti küfrün ola senden harâb
Diyeler yâ leyteni küntü turâb⁵

Ümmetün ola kıyâmet ber-çarâr
Hem velîler ola anda bi-şumâr

Hem şeri' at hem velâyet âşikâr
Zâhir ola dâ'imâ leyl ü nehâr

25 Şad hezâr ola velîler bi-hisâb
' Âlemün kuṭbı ola bi-irtiyâb

Tâ kıyâmet kuṭb-ı ' âlem evliyâ
Ümmetüñden olısdur bi-riyâ

Her kimün vechinde olsa bir nişân
Hep senüñ hâluñdurur olan ' ayân

Hep senüñ rûḥundan eyler iltimâs
Feyz-i nûruñdan kıllurlar iḳtibâs

Olmasa sırruñ eger aña delîl
Zulmet içre kıla ol ḥor u zelîl

30 Himmet eyle yâ Ḥabîbu'llah ' ayân
Evliyâ hâlin kılalum ḥoş beyân

⁴ "(Ey Muhammed), attığın zaman sen atmadın, (fakat Allah attı). Enfal/17. (Yılmaz 1992: 171)

⁵ "Ah, ne olurdu ben bir toprak olsaydım." Türlü yollarla uyarıldıkları halde yola gelmeyen, sapık olarak yaşayıp ölenlerin kıyamet günü "Keşke ben toprak olsaydım." diye pişman olacakları bildirilmektedir. "İşte bu, hak gündür. Artık dileyen, Rabb'ine varan bir yol tutar. Biz, sizi yakın bir azap ile uyardık. O gün kişi, ellerinin (yapıp) öne sürdüğü işlere bakar ve kâfir: Keşke ben, (daha önce) toprak olsaydım, der" (Nebe, 78/39-40). (Yılmaz, 1992: 179)

Ümmetüñ bulsun cihânda revnaķı
Feyzûñ-ıla bulsun anlar revnaķı

**Elâ inne evliyâ'llâhi lâ havfun 'aleyhim ve lâ hum yehzenün Ellezine amenu ve
kânü yetteķün lehumu'l-büşra fi'l-hayâti'd-dünyâ ve fi'l-âhîreti lâ tebdîle li-
kelimâti'llâhi zelike hüve'l fevzü'l-'azîm⁶**

[Mefâlîün Mefâlîün Feülün]

Elâ ey fazl-ı feyz-i lâ-yezâli
Münevver kıll berü gel her cemâli

Göñüller oldı tãlib saña müştãķ
Bu sevdâdadururlar cümle âfãķ

Olur rûhân-ı diller ğarķ-ı hayret
Hidâyet bahrine kim buldı vuşlat

35 Kimüñdür fazl u feyz-i lâ-yezâli
Kimüñ vechinde nûr-ı zû'l-celâli

Şarâb-ı 'ışkã sãķi kimdür evvel
Ne sırdur bu ki olmışdur mü'evvel

[2^a]

Nedür cãm-ı hidâyet fazl-ı Sübhân
Zuhûr u feyz u cezbe luţf u ihsân

Ne sırdur hâkim-i milk-i ceseddür
Göñül milkinde ol nûr-ı Eḫaddur

Nedür vecd ü İlâhî hâl-i ma' nî
Nedür maķşûd olan 'ilm-i ledünî

40 Tecellîden nedür maķşûd-ı 'irfân
Şu'un-ı zât-ı Haḫdan olan ihsân

⁶ Bilesiniz ki Allah dostlarına asla korku yoktur; onlar üzüntü de çekmeyecekler. Onlar ki, iman etmişler ve takvaya ermişlerdir, işte onlara hem bu dünya hayatında hem de âhirette müjdeler olsun! Allah'ın sözlerinde deĝişme olmaz; (öyleyse) en büyük kazanç budur. Yunus/62-63-64.

Bu sırra vâkıf olmadı çü şeytân
Tecellî n'eydükin bilmez bilür cân

Elestüñ demlerinden cân hâzır
Tecellîye olupdur anda nâzır

Eger gördiyse anda bî-nişānı
Göricek bunda añlar ol nişānı

Eger a' mā-yı māder-zād ise cân
Tecellîden aña olmaya ihsân

45 Ne andan aldı geldi armağānın
Ne bunda gördi ol şirk nişānın

Olur mānend-i hayvān-ı 'alef-h'ār
Esir u miḥnet u zād u 'alef-h'ār

**Ve men kāne fi hāzihi a' mā fehuvē fi-l-āḫireti a'mā ve eḏallu sebīle(n).⁷ Ulāike
kel en' āmi bel hum eḏallu⁸**
[Mefālīün Mefālīün Feülün]

Zuhūr-ı Ādemüñ 'irfān içündür
Tecellî vü taşarruf cân içündür

Beyān-ı mā ḫalektü'l-cinne ve'l-ins⁹
Ki 'irfān-ıla tefsir itdi her cins

Ne 'irfāndur didiler ehl-i 'irfān
Bunun fehminde 'āciz oldı her cān

50 İrişmeyince Hızır āb-ı hayvān
Çalır zulmetde anı içemez cān

⁷ Kim bu dünyada körlük ettiyse Ahirette de kördür, yolunu daha da şaşırmıştır. İsrā/72.

⁸ İşte bunlar hayvanlar gibi hatta daha da aşağıdadırlar. A'raf/179.

⁹ "Ben, cinleri ve insanları, yaratmadım." İnsanın yaratılışındaki asıl amaç anlatılmaktadır. Ben, cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." (Zâriyât, 51/56). (Yılmaz, 1992: 118).

Şarâb u cezbe vü ' ışk-ı hidâyet
Zuhûr-ı ma' nî-yi sırr-ı velâyet

Bulardur sâliki rûhuñ murâdı
Bu rây-ı cümle cânlar çok aradı

Velî Hâk sevdüğine virdi anı
Görür kendüde zâhir ol nişânı

Sebebsiz olmaz âhir işbu hâlet
Olur her cāna bir yüzden delâlet

Zâlike fadlu'llâhi yû'tîhi men yeşâu, va'llâhu zû'l-fadli'l-' azîm¹⁰
[Mefâliün Mefâliün Feülün]

[2^b]

55 İrişdi evliyâya buldı maqşûd
Tecellî eyler ana nûr-ı ma' bûd

Olur tûr-ı vücûdında tecellî
Tecellîden ' ayân olur tesellî

Tecellî vü tesellî olsa hâşıl
Olur rûh-ı ' azîz-i Hâkka vâşıl

Qılur şüretde size âşinâlık
Çün oldu ' ışkla hem rûşenâlık

Ezel bezminde cân ma' nâyı gördi
Tecellâ-yı cemâl-i yâre irdi

60 O dem mest oldu ma'v oldu özinden
İrişdi pertev ana Hâk yüzinden

¹⁰ Bu, Allah'ın lütfudur. (Allah, lütfunu) dilediğine verir. O Allah, büyük bir lütf sahibidir. Cuma/4.

İnne ħalaka'l-ħalka fi zulmeti şümme reşşin 'aleyhim min nur-i femen esabeħu feħaditedī ve men ihtā feħad eđall¹¹

[*Mefālīün Mefālīün Feülün*]

Gerek zāhir ola şüretde ol ħāl
Ezelde oldığına ola ol dāl

Dil-i merdān-ı Hāğdur 'arş-ı ma' nī
Zuhūr-ı feyż u 'ilm-i min ledūnī

Gönüldür maħzen-i genc-i emānet
Gönüldür maṭla' -ı nūr-ı hidāyet

Żiyā viren cihāna nūr-ı Hāğdur
Girür her gönüle ħapu açığıdur

Ķalbū'l-mü'minü beytu'llāħ ħalbū'l-mü'minü 'arşu'llāħ ħalbū'l-mü'minü ħazāinu'llāħ¹²

[*Mefālīün Mefālīün Feülün*]

65 Görenler anı zāhir olsa meczūb
Budur āħir nişān-ı sırr-ı maħbūb

O pertev ħāneķāħa girse mestūr
İder şūfileri bil-küll pūr-nūr

Yanar şūfileriñ tāc u külāħı
İrişür göklere derd-ile āħı

Heves ħılmaz daħı tāc u risāle
Velīkin şevķ artar hem vişāle

¹¹ "Allah'ın yarattıkları zulmette idiler. Sonra onların üzerlerine ilahi lütufla nurundan zerrecikler lutfetti, işte bu nurdan kimlere isabet ettiyse, muhakkak hidayete kavuştular. Ve yine kimlere erişmediyse hataların hatalarına düştüler. Ve ilahi lütuftan uzaklaştırıldılar." Tirmizî. <http://www.mürşit.com.tr>.

¹² "Kalbū'l-mü'minü beytu'llāħ: Mü'minin kalbi Allah'ın evidir. *ħalbū'l-mü'minü arşu'llāħ*: Müminin kalbi Allah'ın arşıdır." . *ħalbū'l-mü'minü ħazāinu'llāħ*: Müminin kalbi Allah'ın hazinesidir. Bu sözü, ünlü hadis bilginleri (Zerkeşî, Sehâvî, Suyûtî, İbn-i Teymiye) uydurma hadisler arasında gösterirler. Bunlardan yalnız Aliyyü'l-Kârî mânâsının doğruluğunu savunur. (Yılmaz 1992: 89)

Riyâzet eylemezler dağı çokluk
Fenâ bulur irişür aña yokluk

70 Riyâyı terk ider olmaz mürâyî
Dem-â-dem gözler ol cân bu arayı

Tecellîden diler mest ola her ân
Olur meczûb-ı sâlik ehl-i ʿirfân

Budur şüretde ol halk-ıla yeksân
Be-maʿnî olur ol bir kâmil insân

[3^a]

Men ʿarefe nefsûhu fekad ʿarefe Rabbehü¹³
[*Mefâlîün Mefâlîün Feülün*]

Eger mecidlere girse sehergâh
Tecellîden olurlar cümle âgâh

Tecellîden kamu hayrân olurlar
Şarâb-ı ışk-ıla sekrân olurlar

75 Olur didâra ʿâşık mest-i meczûb
Cihân içinde olmaz nefse mağlûb

Cemâʿat terk ider gilmân u hürî
Şalâtında bulur dâʿim huzûrî

¹³ "Kendini bilen Rabb'ini bilir." Ünlü hadis bilginleri İbn-i Teymiye, Nevevî, Ebu'l-Muzaffer bin Sem'ânî bu sözü uydurma hadisler arasında gösteriyorlar. Bunlardan Ebu'l-Muzaffer Sem'ânî bu sözün, Yahya b. Mu'âz-ı Râzî'nin sözü olduğunu söylüyor. Nevevî, "Lafzı hadis değil, fakat mânâsı sabittir." dedikten sonra şöyle bir açıklama yapıyor: "Kendi cehaletini bilen, Allah'ın ilmini, kendisinin fânî olduğunu bilen Allah'ın bakî olduğunu, kendisinin âciz ve zaif olduğunu bilen, Rabb'inin kuvvet ve kudretini anlamış olur." Hafız Suyûtî, "el-Hâvî li'l-Fetâvâ li's-Suyûtî" adlı eserinde bu söze benzer güzel sözler te'lif ediyor. Mâverdi, "Rabb'ini en iyi bilen kimdir?" sorusuna, Hz. Peygamber tarafından: "Kendini en iyi bilendir." şeklinde cevap verildiğini Hz. Âişe'den naklederek, bu sözün mânâ yönünden doğruluğunu kabul ediyor. (Yılmaz 1992: 123-124)

Lā şalāte illā bi-ḥuzūri'l-ḳalb¹⁴*[Meḫālīün Meḫālīün Feūlün]*

Eger dāri'l-faḳīhe girse ol nūr
Olur müftī müderris mest-i maḥmūr

Ene'l-Ḥaḳ söyler ol mānend-i Maṣṣūr
Çü maḥv ola özinden ola pūr-nūr

Niçeler varlığın tārāc idüpdür
Ma' ārif evcine mi' rāc idüpdür

80 Kitābı terk ider olmaz murāḳıḳb
Ledün 'ilmine olur cān-ı ḫālib

Ḥasteden girdüğinden eyler 'ādī
Tevāzu' ehli olur vād-ı vādī

Ḳulüb-ı evliyāda şimdi ol nūr
Ḥafā-yıla zuhūrı mest u mestūr

Yüzinde nūra tersā peçe dirler
Bu dilde ıştılahı böyle ḳorlar

Çü ḥamr-i min ledüne sākīdür ol
Bu nefsuñ zehrinüñ tiryāḳıdır ol

85 Göñül levḫinde oḳur 'ilm u cānı
Nişānı bī-nişānīdür nişānı

Ve bī-yenḫur bi-nūru 'llāh olur ol
Ve bī-yenḫuḳ bi-faḫlu 'llāh olur ol

Ve bī-yesma' ve bī-yebḫiş sözinden
Nümāyān sırr-ı Ḥaḳdurur özinden

Hidāyet feyz u cezbe nuḫḳ-ı Ḥaḳdur
Oḳutmadın oḳınur bir sebaḳdur

¹⁴ Kalp huzuru ile kılınmayan namaz, namaz değildir.

İrâdın bulunursa ire ol hâl
Özüni sen İlâhî meclise sal

90 Göñül yüzinde olmasun tekebbür
İrişmesün dil u cāna tekeddür

İrişen evliyâ bezmine nâgâh
Tecellîden olısar qalb-i âgâh

[3^b]

İrişür evliyâdan fazl-ı Allâh
Ki cān ister anı her laḫza her gâh

Demî ruzî eleste irmek ister
Elesti daḫı bunda görmek ister

Ki ya' nî feyz iriše ḫudretu'llâh
Ola ḫâşıl ola reh lî-ma' allâh

95 Gümânı terk iderse bulur anı
Ezelden anı kim isterdi cānı

Va'llâhu lâ yehdî men yeşâ'u ilâ şırâtin mustakîm¹⁵
[*Mefâlîün Mefâlîün Feülün*]

‘Anâşır baḫrine ḡarḫ oldı cānlar
Unutdı aşlını irdi gümânlar

Hidâyet ehli olan cān müştâḫ
Olar ḫaḫqında vârid nâm-ı ‘uşşâḫ

Pes ey dil ‘ışḫa yoldaş ol yüri var
Bu gülşende olagör bülbül-i zâr

¹⁵ “Allâh, dilediğini (doğru yola) iletir.” Yehdî, hidâyet (Hak yoluna, doğru yola kılavuzlama) kökünden, geniş zaman, üçüncü teklîk şahıstır. Bu söz, değişik ifâdelerle, çok sayıda âyette (Bakara, 2/272; En’âm, 6/88; Yûnus, 10/25; İbrahim, 14/4; Nemi, 16/93; Nûr, 24/46) geçer. Doğru yola erdirme Allah’ın tekelindedir. Peygamberler ve onların hak yolunda olanlar ancak tebliğ ile vazifelidirler. (Yılmaz 1992: 182)

Gül-i gülzâr-ı ‘ışk-ıla meşâmuñ
Pür olsun her nefes şubh-ıla şâmuñ

100 Münevver olsun ol zât-ı şerîfüñ
‘Anâşır olmasun sâkın herîfüñ

Olasın ‘ışk-ıla ‘âlemde mesrûr
Şehâ deryâ-yı ‘ışkdur baħr-i mescûr

Der-tenbîh-i Sultân-ı İslâmu ve'l-müslimîn muhibbü'l-evliyâ'i ve'l-ârifine's-sultânü ibni's-sultân Sultân Süleymân ibn-i Selîm Hân ‘azze naşrallâhumme eyyedehü bede ‘avtu'l-urefâ'i ve'z-zühhâd ve anşarahu bihimmeti's-şulehâ'i ve'z-zühhâd ve ebede saltanatehu bi-şefâ'ati'l-evtâdi vâhfiş bi-velâyeti'l-kuṭbi ve lâ efradi ve ümmetehü bi-hürmeti muḥammed ḥayrû'l-‘ibâdi ve ehleke a‘dâ’ihi kemâ heleke şemûd ve ‘âd ve ileyhi libâsu'l-hüdâ ve'r-reşâdi ve'l-himmeti tariķi's-şevâbi ve's-sudâ'i ve aḥşeruhu fi zümreti's-şıddıķın yevme'l-mî‘âdi inneke lâ yuḥlifu'l-mî‘âdi yâ Rabbe'l-‘ibâdi yâ Ḳarîbu yâ Mucîbu istecib du‘âyi bi hürmeti resûlike yâ Mucîbu'd-da‘vâti âmîn yâ Rabbe'l-‘âlemîn ve yâ ḥayre'n-nâşırîn

[Mefâlîün Mefâlîün Feülün]

[4^a]

Eser bir şubh-dem enfâs-ı Raḥmân
Ḥayât-baḥş ide güyâ âb-ı ḥayvân

Gelür raḥmet yeli milk-i Yemenden
Gelürdi büy-ı ‘anber gül-semenden

Nefes urdı çü İsrâfîl-i ‘ışķuñ
Çalındı her nefesde şûr-ı ‘ışķuñ

- 105 *Nefah̄tũ fihî min rūh̄l*¹⁶nişâni
Tecellîdür dil ü cân armağanı
- İrer ervâha anuñ taze ‘ irfân
Şarâb-ı şevk-ıla sermest ü hayrân
- Olupdur feyz âdeme toprağına
Nitekim renk bu gül yaprağına
- Çabûl u qâbil u feyz u emânet
Sezâ-yı ıstıfâ tâc-ı hilâfet
- Nidâ-yı *irci‘î innî enâ’llâh*¹⁷
İrişdi sem‘i câna bir şehergâh
- 110 Gönüldür *vâdi-i Eymen*¹⁸ muhakkak
Ene’l-Hâk söyleyen hâkdur muhakkak
- Çuruldı mahşer u mizân dürdi
Hâkîkat her birin bir yire sürdi
- Şehîd-i dâğ-ı ‘ ışık huveyn kefendür
Velîler Yûsuf-ı gül pîrehendür

¹⁶ “Ben ona ruhumdan üfledim.” Hz. Âdem’in yaratılışı ile ilgili bir âyet bölümüdür. “Bir zaman Rabb’in meleklerle demişti: Ben kupkuru çamurdan, değişiken balçıktan bir insan yaratacağım. Onu düzenle (yip insan şekline koydu)ğum ve ona ruhumdan üflediğim zaman hemen ona secdeye kapanın!” (Hicr, 15/29). (Yılmaz 1992: 131)

¹⁷ “Dön” (Fecr, 89/27-30). “Muhakkak ben (evet) ben Allah’ım.” Hz. Mûsâ, Medyen’den Mısır’a dönerken Tur Dağı’nda gözüne bir ateş ilişir. Ailesine beklemelerini söyler. Ona yaklaşınca bir ses işitir ve kendisine şöyle seslenilir: “Oraya gelince o mübarek yerdeki vadinin sağ kıyısında bir ağaçtan kendisine seslenildi: Ey Mûsâ, Muhakkak âlemlerin Rabb’i Allah, benim, ben!” (Kasas, 28/30). (Yılmaz 1992: 85-86)

¹⁸ “Sağ yan” Hz. Musa’ya özel bir konuşmayla peygamberliğin verildiği anlatılan bir âyetten alınmadır. Edebiyatımıza “Vâdi-yi Eymen, Tûr-ı Eymen, Şeb-i Eymen” gibi kalıplaşmış sözlerle geçmiş olan bu olay Kur’an’da şöyle anlatılır: “Biz Musa’ya Tûr Dağı’nda, sağ taraftan seslendik ve münâcât ettiği halde kendisine yüksek merteye verdik.” (Meryem, 19/52).” Nihayet oraya varınca, bereketli yerdeki vâdinin sağ kıyısından, ağaç tarafından şöyle çağırıldı: Ey Mûsâ, Muhakkak âlemlerin Rabb’i Allah benim, ben.” (Kasas, 28/30) (Yılmaz 1992: 46)

Kemâl-i ma'rifetden şâh-ı *levlâk*¹⁹
Çağırur hayretinden *mâ-'arafnâk*²⁰

Zuhûr-ı mevc-i 'ışkđur sîneler çâk
Kemâl-i 'aczi 'irfân 'ayn-ı idrâk

115 Müheyâdur şarâb-ı havz-ı kevşer
Şarâb-ı 'ışkđurur hamr-ı muṭahhar

Olupdur murṭazâ sâkî pür envâr
Delîl Aḥmeddürür sulṭân-ı aḥyâr

Görüpdür işbu cânlar kaṭresinden
Olur mest u ḥarâb anuñ meyinden

Kimi ğafletde qalmış deng u ḥayrân
Kimi kâmil mükemmel kuṭb-ı 'irfân

Kimi evşâf-ı ḥaḳ söyledi muṭlaḳ
Bu deryâ-yı giysi eyledi şaḳ

120 Muḳayyed olmadı eşdâfa hergiz
Cevâhir istedi vü izledi iz

Qılurken bir seḫer evrâdum itmâm
İrişdi câna hâtıfđan bu ilhâm

Ki ey şürîde-dil dîvâne ḥayrân
Bugün 'uşşâḳ arasın ehl-i 'irfân

¹⁹ *Lev-lâke lev-lâk le mâ halektü'l-eflâk*: "Sen olmasaydın felekleri (kâinatı) yaratmazdım." Hadis bilginleri, (Sagâni başta olmak üzere) bu sözü uydurma hadisler arasında gösterirler, lafız itibariyle böyle bir kutsî hadis olmadığını savunurlar. Bu bilginlerden bir kısmı, bu söz, hadis olmasa bile Deylemî'nin İbn-i Abbas'tan rivayet ettiği şu hadise, "Cebrail bana geldi ve dedi: Allahu Taâlâ buyuruyor: Yâ Muhammed, sen olmasaydın cenneti yaratmazdım, sen olmasaydın cehennemi yaratmazdım." Başka bir rivayette, "Sen olmasaydın dünyayı yaratmazdım." uyduğu için meal bakımından hadis sayılır, derler. (Yılmaz 1992: 113)

²⁰ *Mâ-'arafnâke hakka ma'rifetik*: Yâ Rab, seni zâtına yakışır şekilde bilmedik." şeklinde rivayet edilen ve sofilerce hadis kabul edilen bir sözden alınmadır. Bu sözün gerçek hadis olması şüphelidir. (Yılmaz 1992: 117)

[4^b]

Şarâb-ı cām-ı ʿışkı eyle taḥrīr
Muḥabbet bezmini hem eyle tefsīr

Şafâdan nûş ola cām-ı hidâyet
ʿAyân ola hemân sırr-ı velâyet

125 ʿAyân olmasa nedeñlü sırr-ı ʿirfân
Beyân olmaz meger Ḥaḳ ide iḥsân

Zuhûr olduḡça olur dâ'im ḥafâsı
Ḥaḳîkatde dil ü cânûñ şafâsı

Velî görmez anı ḥuffâş diller
Egerçi söyler anı cümle diller

Anı zeyreklük-ıla bilmek olmaz
Anûñ ehline lîkin ilmek olmaz

Didüm bu ma' nîde Ḥaḳḳuñ murâdı
Nedür bilsem anı yâ hem furâdı

130 Olur hâtıfdan anda bir işâret
Ki eyle pâdişâha sen beşâret

Yüri sulṭânı eyle sırdan âgâh
Ne feyz itdi ne virdi aña Allâh

Ezel bezminde şâh-ı *men reânî*²¹
Ḥitâb ol idi aña *len terânî*²²

²¹ "Men reânî fekad reel Hakk: Beni gören Hakkı görür." (Aclûnî 1351: II/23)

²² "Kale Rabbi erinî enzur üleyke kale len terânî: (Rabb'im), bana (kendini) göster, beni (asla) göremezsin." Yüce Tanrı, Mûsâ Peygamber ile otuz gece kendisine ibadet etmesi üzere sözleşir. Bu otuz geceye on gece daha ekler. Böylece tayin edilen vakit kırka tamamlanır. Bu süre içinde Mûsâ Peygambere Tevrat verilir; Allah ile konuşma imkânı sağlanır. "Mûsâ, tayin ettiğimiz vakitte bizimle buluşmağa gelip de Rabb'i on(unl)a konuşunca: Rabb'im, bana (kendini) göster, sana bakayım, dedi. (Rabb'i) buyurdu ki: Sen beni göremezsin; fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durursa, sen de beni göreceksin! Rabb'i dağa görününce onu darmadağın etti ve Mûsâ da baygın düştü.

Delîl-i şâh-ı ‘âdildür nişâmı
Olur feyz u hidâyet armağanı

Şâh-ı devrân-ı ‘ârif zinde dildür
Muhibb-i evliyâdur haylı yıldur

135 Alupdur bûy-ı ‘ışkı her nefes ol
Velîkin râh-ı ‘ışka bulmadı yol

Tecellîden tamâm hayrân gerekdür
Derûn-ı dilde pes ‘irfân gerekdür

Be-zâhir vaşfidur çün zıllu’llâh
Be-ma‘nî kalbidür mir’ât-i Allâh

Tecellî eylese envâr-ı ‘ışkuñ
Hemân-dem keşf olur esrâr-ı ‘ışkuñ

Göñül çün bu hitâbı gûş kıldı
Temevvüc eyledi pes hoş kıldı

140 Dil ü cân oldu hâlinde meczûb
Tecellî itdi güyâ sırr-ı maḥbûb

Bu hâl-ıla bir iki gün ki geçdi
Bu hayret varuban cânımdan uçdı

Hitâb olundu bir müşgîn nefesden
Göñül mürgîn uçurmadın kafesden

Yürü var kendüñi cem‘ eyle ey cân
Çü feyz oldu saña bu ‘ilm-i ‘irfan

[5^a]

Ḥaḳâyık sırların taḥrîr eyle
Rumûz-ı ‘ışkı pes tefsîr eyle

Ayılınca: Sen yücesin, sana tevbe ettim, ben inananların ilkiyim, dedi." (A'râf, 7/143) (Yılmaz 1992: 43)

- 145 Ma' ârif cevherin ' arz eyle cāna
 Ziyā virsün temāmet bu cihāna
- Kuşūf-ı feyż u ilhāmı beyān it
 Zuhūr-ı cezbei daḥı ' ayān it
- Ṭarīḳ-i enbiyāda reh-nümāyı
 Sülūk-ı evliyāda aşfiyāyı
- Yazup cem' eyleyüp anı kitāb it
 Haṭāsın ref' idüp ' arz-ı şevap it
- Düzetgil anı bir şāhuñ adına
 Ki ' ālem durduḡınca ol oḡına
- 150 Ma' ârif nazm idüp kııl bahr-i ' ummān
 Ola hem neşr ü nazmün āb-ı hayvān
- Okıyalar anı ' uşşāk pür-süz
 Velāyet feyż ola andan şeb u rüz
- Ḳabül itdi dil ü cān ol ḥitābı
 Göründi ḥaḳḳuñ aña fetḥ-i bābı
- Temennā eyledüm pes himmetinden
 Hidāyet baḥş ola ol ḳudretinden
- Ḥadīş-i lā-yesa' n' dūr²³ nişānı
 Maḳām-ı lī-ma' allāhdur mekānı
- 155 Zuhūra geldi çün bahr-i ' ummān
 Cevāhir ḳodılar adın pes ' irfān

²³ "Lā yesa' nı arzı ve lā semâi ve lâkin yes' anı kalbe'l ' abdü'l-mü'min: Yere göğe sığmadım, ama inanan kulunun kalbine sığıdım." (Aclunî 1351: II/229)

Didi evvel be-nâm-ı evvel âhîr
Ki andan zâhir oldu her müzâhir

Vücûdı kendügendür zât-ı kâ'im
Vücûdı vaḥdet içre oldu dâ'im

Delîli enbiyâ vü evliyâdur
Gönül milkinde anlar reh-nümâdur

Hemân bir sırdurur ol evvel âhîr
Vücûd-ı enbiyâdan oldu zâhir

160 Göründi âhîr ammâ evliyâdan
Nişânın gösterür hem aşfiyâdan

Bulardan bahş olur feyz-i İlähî
Devâm-ı devlet-i zıll-i İlähî

Elâ ey pâdişâh-ı heft iklîm
Ḥudâ kıldı bu milki saña teslîm

Vücûd iklîminüñ şulṭânı sensin
Ḥaḳîkatde cihânuñ cânı sensin

Nizâmı 'âlemüñ emn ü emâni
*Süleymân*sın ki yoḳdur saña şânî

[5^b]

165 Senüñledür sürür-ı devr-i eyyâm
Bugün şâhib-ḳırânsın şâh-ı İslâm

Ḳuvâduñ şâfidür pâk i' tîḳâduñ
'Adâlet üzredür şâhâ nihâduñ

Kerîm ü 'Âdil ü Settâr u Ğaffâr
'Adâlet menba'ıdur yâ-yı envâr

Şecâ'atde nazîrüñ yoḳdurur şâh
Seḫâbânında mişlüñ daḫı va'llâh

‘Ulûm-ıla ma‘ ârif luḡ u iḥsân
Nihâduñda ƣomıŝdur faẓl u Sübhân

170 Ƙuvâduñdur şehâ bir baḥr-i mevvâc
Ma‘ ârifdür temâmet anda emvâc

Dil-i deryâ-yı ŝehdür baḥr-ı kevşer
Ma‘ ârifdür anuñ içinde gevher

‘Aceb gevher bu gevher olmaz beter
Münevverdür ŝanasın dürr-i ezher

Dil-i sulṭân-ı ‘ ârif ‘ arş-ı ma‘ nî
Tecellî cylesün ‘ ilm-i ledûnî

Muḥabbet pertev-i nûr-ı Hudâdur
Ziyâ viren hemânâ enbiyâdur

175 Güneŝdür enbiyâ vü evliyâ mâh
Ziyâ-yı hâne-i dildür cyâ şâh

Ƙâle’n-nebiyyî ‘ aleyhi’s-selâm ene ke’ŝ-şems ve ‘ Alî ke’l-ƣatre²⁴
[*Mefâlîün Mefâlîün Feûlün*]

ŝerî‘ at âfitâbmuñ ziyâsı
Selâṭin tiĝinüñ ŝâfî cilâsı

Münevver eyledi tiĝün cihânı
Ƙoduñ bu ‘ âleme şâhâ nişânı

²⁴“Ƙâle’n-nebiyyü ‘ aleyhi’s-selâm: İhtedü bi’ŝ-ŝemsi fâizâ ğâbeti’ŝ-ŝemsi fehtedü bi’l-ƣamer fâizâ ğâbetü’l-ƣamer fehtedü bi’z-zehrati fâizâ ğâbeti’z-zehrati fehtedü bi’l-ferƣadeyn feƣile rasûlu’llâh me’ŝ-ŝemsü vemâl-ƣamer vemâ’z-zehrati vemâl’ferƣadân feƣâlê’ŝ-ŝemsü ene ve’l-ƣamer ‘Alî ve’z-zehrati Fâtıma ve’l-ferƣadân el-Ĥasan ve’l-Ĥüseyn: Hz. Peygamber (sav) buyuruyor ki: Yolunuzu güneŝle bulun eĝer güneŝ batarsa ayla bulun, ay batarsa Zühre’yle bulun, Zühre kaybolursa Ferkadeyn yıldızlarıyla bulun. Rasûllâh’a sordular: Güneŝ, Ay, Zühre, Ferkadeyn nedir? O da Güneŝ benim, Ay Ali’dir, Zühre Fatıma’dır, Ferkadeyn Hasan ile Hüseyin’dir, diye cevap verdi.” (Haskânî 2010: I/59)

Ri'āyet eyleyüp şer'în nebînüñ
Tariķına sülük itdün ħabîbüñ

Ġazālar eyledüñ şāhā cihāna
'Adūlar üzre pes olduñ revāne

180 'Alemler çekdüñ itdüñ ser-fırāzı
Seferler eyledüñ tolu dırāzı

Basup küffarı maġlūp itdüñ ey şāh
'İnābet itdi nuşret virdi Allāh

İdüp küffār-ıla ħarb u kıtālı
Kesüp başını yaġmā milk ü mālı

Esîr itdüñ ġanîsin u faķîrin
Ġanî itdüñ bu milküñ hep faķîrin

Şeref buldı nice ervāĥ-ı muzlim
Gelür 'imāna olur daĥı Müslim

[6^a]

185 Yıkıldı kilseler yapıldı mescid
Ki her biridürür İslāma merşad

Oķundi ĥutbeler ez-nām-ı şulţān
Temāmet şād olurlar ehl-i 'imān

'Aceb sa'y eyledüñ pes rāh-ı ħaķda
Ġamuñdan yatamaz kāfir yataķda

Ola hem surĥ-ı ser daĥı nigusar
Olardan ħalmaya 'ālemde deyyār

Surūr-ı devlet-ile cāvidan ol
Şafā vü 'ayş-ıla pes şādumān ol

190 Yazılsun tûğuña *naşrun mina 'llâl*²⁵
 Kazılsun tîğuña *fethun mina 'llâl*²⁶

Zafer sancâğı olsun hem delîlûñ
 Ola Hızır hidâyet hem halîlûñ

Revân olmak gerekdür rāh-ı 'ışka
 İrişe feyz u cezbe şāh-ı şıdka

Nazar kılmak gerekdür cān iline
 Ki nefsûñ hîlesi cānā biline

Haķîkatde cihād-ı ekber oldur
 Rece' nā min *cihādi'l-aşgar*²⁷ oldur

195 Müşerref olagelmişdür selāṭin
 Olara perde olmaz mā-ıla ṭin

İderler ālem-i ervāha pervāz
 Olurlar feyz-ıla 'ālemd e mümtāz

Dimişdür fahr-ı 'ālem şāh-ı levlāk
 Yaradılmazdan evvel kurre-i hāk

Elestüñ demlerinden hāzır ervāh
*Belā*²⁸ didiler anda bi-şek ervāh

²⁵ "Allah'tan yardım" Fethi Sûresi'nde bulunan bir âyet bölümü "*yensureke'llâh*" ters çevrilerek ve zamiri atılarak alınmıştır. Bu surede fetih, "mübin, aziz, karib" sözleriyle nitelendirilir, yardım edileceği va'd edilir. Fethi, bir kısım Kur'an yorumcuları Mekke'nin fethi olarak anlamışlardır. Bunlardan çoğu Hudeybiye sulhunun ihbarı olduğu görüşüne varmışlardır. Doğru olan budur. Çünkü sûrede "Fethun karib" diye işaret buyrulduğu üzere, bunu kısa bir süre sonra Hayber'in fethi takip etmiş, sonra da Mekke fetholunmuştur. Misli görülmedik bir yardım edilmiş, İslâm bütün dinlerden üstün kılınmıştır ve Allah sana şanlı bir zafer versin. (Feth, 48/3) (Yılmaz 1992: 131)

²⁶ "Seveceğiniz bir şey daha var: Allah'tan yardım ve yakın bir fetih... Müminleri müjdele." (Saf, 61/13). (Yılmaz 1992: 56)

²⁷ "Küçük cihaddan büyük cihada döndük." (Kâri 1986: 211-212)

²⁸ "Evet." Yüce Tann, ruhlar âlemini yaratır ve onlara: "elestü bi-rabbiküm" (Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?), buyurur. Ruhlar, bu soruya "kâlû belâ" (Evet Rabb'imizsin, dediler.) ibaresinde bulunan "belâ" (Evet Rabb'imizsin.) cevâbını verirler. Bu söz, daha çok "Ne zamandan beri müslümansın?"

Cevāb olan elest içre belādur
Belā diyen gönüller mübtelādur

200 İderdi bezm-i cānı rūḥ-ıla rāḥ
Belā didiler anda bî-şek ervāḥ

Revān oldu bu milke çünki ervāḥ
Mekān oldu olara şekl-i eşbāḥ

Gelür çün ‘ālem-i eşbāḥa insān
Mükerrem şūret itdi fazl-ı Sübhān

Kimi sulṭān olur kimi gedādur
Kimisi enbiyā vü evliyādur

Kim oldu maḥzar-ı genc-i emānet
Kim olur maṭla‘-ı nūr-ı hidāyet

205 Kimine muhtedūn dir kimine zāl
Kimine ḥāl virmiş kimine ḳāl

[6^b]

Müşerref ma‘ nide kimdür eyā şāḥ
Başiretle naḳar ḳıl aña bi’llāḥ

Ne sırdur enbiyā vü evliyā hem
Ururlar cān u dil derdine hem

Ḳadīmi kāfiri eyler Müsülmān
Tecellī eyler aña nūr-ı imān

sorusuna cevap olarak kullanılır. "Kâlû belâ" sözü başlangıç kabul edilir, "Kâlû belâ"dan beri müslümanım cevabı verilir. Bu olay, edebiyatımıza "elest, bezm-i elest, dem-i elest, ahd-i elest, elestü bi-rabbiküm, belâ, kâlû belâ" sözleriyle geçmiş ve çok kullanılmıştır. "Rabb'in, Âdemoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini almış ve onları kendilerine şahit tutarak: Ben sizin Rabb'iniz değil miyim? (demişti). Evet, (buna) şahidiz, dediler. Kıyamet günü biz bundan habersizdik, demeyesiniz." (A'râf, 7/172). (Yılmaz 1992: 28)

Du'â-i dervîşân-ı bî-hîşân der-ḥaḳḳ-ı ḥazret-i pâdişâh-ı 'âlem-penâh
 Allâhümme nevvir ḳalbe bi-nûri'l-evliyâ'i ve'l-'ârifîne ve ebbede salṭanatehü
 bi-ḥürmeti'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn âmin yâ Rabbe'l-'âlemin
 [Mefâlîün Mefâlîün Feülün]

Elâ ey şâhib-i tâc-ı sa'âdet
 Nigehdârûñ ola sırr-ı velâyet

210 Temâsâ idesin 'ıŝḳuñ cemâlin
 Bulasın devletüñ evc-i kemâlin

Olasın maẓhar-ı feyz-i İlähî
 İrişe dâ'imâ fazl-ı İlähî

Ola seyr u sülûk u keşf u ilhâm
 İrişe feyz-i Rabbânî ḳıl iḳdâm

Ola ḥalvet sarây-ı lî-ma' allâh
 Makâm-ı rûḥ-ı sultânî eyâ şâh

Teveccüh 'âleminde ser-firâz ol
 Zuhûr-ı fazl-ıla mir'ât-ı zât ol

215 Nesîm-i himmet irsün evliyâdan
 Ḥalâş itsün dili çün u çerâdan

İrişsün cezbeden câna ḥayâtı
 Ebed rûḥ olsun olmasun memâti

Şarâb-ı 'ıŝḳı câm-ı lâ-yezâli
 Odur mest eyleyen hep ehl-i ḥâli

İrişür feyz-i Rabbânî Ḥudâdan
 Olursa 'ıŝḳ-ı Ḥaḳḳânî gedâdan

Ḥuşûşâ pâdişâh-ı heft eyvân
 Şeh-i şâhib-ḳırân u Âl-i Oşmân

220 Teveccüh eylese sırr-ı İläha

İrişe feyz u cezbe pâdişâha

Şehâ bu cezbeden mest ola cânuñ
‘ Ayân ola saña zâr-ı nihânuñ

Görine gözlerüñe nûr-ı ‘ışķuñ
Olasın her nefes manzûr-ı ‘ışķuñ

*Tuħibbûn*²⁹ âyetine mazhâr ol şâh
Ola zâhir saña *yuhbib kumu’llâh*

[7^a]

Olan ħumĥâne-i vaĥdetde miĥmân
İrişür feyz u cezbe luţf u iĥsân

225 Şarâb-ı ‘ışķ-ıla pes şâh-ı devrân
Ola cân iĥlîminde şâh-ı ‘irfân

Cihâna gelmedin var idi zâtuñ
Egerçi kim yoĥ-ıdı bu şıfâtuñ

Ĥaleka’l-ervâĥa ĥable’l-ecsâd
[Mefâlîün Mefâlîün Feülün]

Şıfâtuñ şimdi rûĥuñ perdesidür
Ĥaĥĥatde Ĥaĥķuñ perverdesidür

Ĥaĥķuñ genc-ĥânesinüñ bâb-ı meftûĥ
Velî tâlib gerek bir vech-i meşrûĥ

Bulanlar ĥâli oldı ehl-i envâr
Ki ĥâl ider olara keşf-i esrâr

230 İrişür enbiyâ ve evliyâya
Aña fetĥ olısdur işbu pâye

Şarâb-ı ‘ışķ-ıla mest olmasa cân
‘ Anâşır derdine ĥılmaya dermân

²⁹ "Kul in küntüm tuħibbune'l-lahe fe't-tebi'un'i yuhbib kumu'llâh: Eĥer Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da sizi sevsin." (Al-i imran,3/31)

Ezel bezminde cân hüd mest-i meczûb
Tecellîdür hemân ' âlemde matlûb

Der-tenbîh-i ahvâl ve taleb-i ehl-i hâl

[*Mefâlîün Mefâlîün Feülün*]

Pes ey sultân-ı eyvân-ı celâlet
İrişmesün dil ü câna melâlet

Girü ol hâli bunda hâşıl eyle
Seni sen bunda Hâkka vaşıl eyle

235 Bulur âbâ vü ecdâduñ bu hâli
Anuñçün gözlediler ehl-i hâli

Kılurlar kâmil insân-ıla vuşlât
Olur hâşıl olara bezm-i vañdet

Bulur feyz ehlini eyler teveccüh
Ki feyz u cezbeden irsün teveccüh

Bulagör hâl-i ebrârı cihânuñ
Bulanlar qalmanı bilgil yabanda

Olanlar bezm-i ' ışqa lahza mihmân
Olurlar ' âkıbet hem ehl-i ' irfân

Ma' rifetü'l-velî min eş' ab-ı ma' rifetu'llâh

[*Mefâlîün Mefâlîün Feülün*]

240 Nişân-ı kâmilüñ enfâs-ı Raḥmân
Zuhûr-ı feyz u cezbe kâmil insân

Eger hâşıl olursa lî-ma' allâh
Olursın cümle sırdan şahüm âgâh

[7^b]

Hidâyet tevfiq-i feyz u İlâhi
Yuyup maḥv ide dilden iştibâhi

Hediye cān iline ‘ışk-ı Hāḫdur
Ledūn ‘ilmi oḫınur bir sebaḫdur

Oḫınur bī-zebān illā ki bī-ṣavt
Okurlar anı illā irmedin mevt

245 Sevād-ı ‘ārif ammā defter olmaz
Sevād-ı dildür ol kim ebter olmaz

Şehā cān ‘ilmine dirler ma‘ārif
Bu ‘ilmi böyle ta‘rīf itdi ‘ārif

Zuhūr-ı feyz u cezbe luḫf-ı Hāḫdur
Velāyet ‘ilmi bu cāna sebaḫdur

Mu‘allim ‘ışk-ı Hāḫdur feyz u envār
Muḫabbet mektebinde oḫur ebrār

Lisān-ı ‘ışḫdurur güyā dem-ā-dem
Görenler anı şanur söyler ādem

250 Yüri cān ‘ilmini taḫşīl eyle
Bu cānı cāna ḫoş tebdīl eyle

Ki cānuñ cānı ‘ışk-ı Hāḫ olupdur
Velīkin ‘ışḫa cān sırru’llāh olupdur

Hidāyet fazl-ı Sübhānīdürür ol
Muḫabbetdür hemīn cāndan āña yol

**Der-beyān-ı ‘arz-ı niyāz u bendeḡi ve izḫār-ı ‘acz u ser efgendeḡi ve şıdk u
ihlāş-ı derūnī ve ‘arz-ı du‘ā-güyī ve şenā-ḫūnī**
[*Mefālīün Mefālīün Feülün*]

Eyā sultān-ı iḫlīm-i sa‘ādet
Olasın ‘āḫibet şāh-ı hidāyet

Benüm bir bende-i bī-ḫadr u kıymet
İrüpdür evliyādan cāna himmet

- 255 Derûnumda hemânâ baħr-i esrâr
Temevvüc itdi kıldı bunca güftâr
- Haķıķatdur bu söz yalan degüldür
Ki feyz âhı bugün pinhân degüldür
- Eger bir kimse gence irse zâhir
Anı izhâr iden elbette âħir
- Şeh-i devrân işiginde faķîrem
Bugün bir zerre-i ĥor u haķîrem
- Velîkin eyledüm sulţâna himmet
Budur maķşûd ide sulţâna vaĥdet
- 260 Şarâb-ı câm-ı ı şıķı nüş ide şâh
Dimeye cân-ı sulţân añıcaķ âh
- [8^a]
- Ĝılâ-yi rûĥdur bezm-i ilâhî
Muĥaķķik ister anı rûĥ-ı şâhı
- Şarâb-ı câm-ı ı şıķdur âb-ı ĥayvân
Ezel bezminde gördi rûĥ-ı sulţân
- Bu meydân evvelâ mest mürselîndür
Velî âĥirde cân-ı ı ârifîndür
- Ķulüb-ı evliyâdur şimdi aķdâĥ
Şu ı â-ı şem ı vü bezm-i rûĥ-ıla râĥ
- 265 Velî ĥamr-ı ledün ĥumĥânesidür
Şarâb-ı ı şıķuñ ol mestânesidür
- Şarâb-ı ı şıķa sâķî evliyâdur
Egerçi evvelâ hem enbiyâdur
- Budur maķşûd-ı cümle ı ârifînün
Kim ola maţla ı mâ-i mu ı inün

Budur memdūh olan ‘ālemde aḥvāl
Bu kande şıgmamışdur kıl-ıla kâl

Cihānda maqşūd-ı aqşādudur ‘ışk
Ḥaḳīkat maṭlūb-ı a lādudur ‘ışk

270 Cihānda bu ‘ayān maqşūd-ı cānı
Ḳarār itmez anuñ rūh-ı revānı

Gelüpdür başuma çok bī-ḳarārı
Dilen cān bülbüli ide firārı

Ḳarār itmezdi hiçbir yirde cānum
Nedür bilmedüm ol rāz-ı nihānüm

Sükün olmadı hergiz cān bir dem
Gehī gam-gīn gehī ḥürrem dem-ā-dem

İrişdi ‘ākıbet feyz-i İlähī
Münevver eyledi ḳalb-i siyāhı

275 İçüp mest oldu cān ‘ışkuñ şarābın
Ḥuzūr itdi ḳodı ‘aḳluñ hisābın

Çün olur ‘ışk-ıla cānuñ başı hoş
Taşarrufdan ḳalır bu nefis-i serkeş

Tesellī buldı bu gönlüm dolandı
Cihānı gerçi ki gezdi dolandı

Meşeldür bu ki eylerler rivāyet
Ḥaḳīkatdur velī olmuş ḥikāyet

Egerçi kim zelīl olur ḳarınca
Velī daḥı delīl olur ḳarınca

280 Bunu şerḥ eylediler ehl-i tefsīr
Ezel bezminde olmuş şöyle taḳdīr

- [8^b]
- Çarınca dir Süleymâna nihâni
Ki ey maqbûl-ı Hâk yok saña şânî
- Hâkğun kudretlerin gör ser-firâz ol
Bu 'âlem hâkına pes dil-nüvâz ol
- Hemânâ mûr-ı lengüm 'acuz u 'üryân
Bugün kapuñdayüm bir bende derbân
- Delîl oldum şehâ feyz u İlâha
Hudâ virsün anı zıll-ı İlâha
- 285 Sikender gibi zulmet içre kalma
Hızır gibi revân ol nesne alma
- Hayât âbıdurur feyz-i İlâhî
İçegörsün anı zıll-ı İlâhî
- Ümîd oldur eyâ sultân-ı devrân
Olasın 'ışık-ârâ sen şâh-ı 'irfân
- Hidâyet yâr u yoldaş ola her ân
Nıgehbanuñ ola hem fazl-ı Sübhân
- Hızır hem-râhuñ olsun kutb u yoldaş
Ola evtâd-ı 'âlem saña sırdaş
- 290 Ola 'avn-ı İlâhî hem mu'înüñ
'İnâyet yâr ola nuşret çarinüñ
- Ebed pâyende olsun devletüñ şâh
Tecellî eylesün Hâk saña her gâh
- Ola 'ömrüñ şumârı devr-i eyyâm
Hezârân mâh-ı sâl ey şâh-ı İslâm
- Du'â itdüm eyâ aḥbâb-ı aşḥâb
Ola 'ömrüñ hezârân devr-i aḥḳâb

Der-tenbîh-i emîrû'l-ümerâ'il-kirâm zü'l-ğadri ihtira'l-ğâzî fî sebîli-llâhi ve'l-mücâhidîne fî tariķi resûlu'llâhi muhibbû'l-evliyâ'i ve'l-ârifine surûri'l-guzzâti ve'l-mücâhidîne mine'l-feyzi İlâhî ve'l-esrâr ve nevvera kalbehü bi-nûri'l-envâr mādâmeti'l-ârđi ve's-semâ'i ve eşrakatu'l-ârđu bi-nûri Rabbihe ve kun lehü mu'inen fî külli ħâli ma'el-ķuţbî ve'r-ricâli yâ kirâmî'l-keremeyni ve yâ Ğiyâşe'l-müsteğişin bi-ĥürmeti'l-enbiyâ'i ve'l-mürselîn
[Mefâliün Mefâliün Feülün]

Elâ ey bülbül-i gülzâr-ı lâhût
Ĥaberdâr-ı rumûzı nefsi-i nâsût

295 Kâfesden gel berü eyle ser-âğâz
Olalum bir nefes derd-ile dem-sâz

[9^a]

Cihân pür lâle-i nu' mân olupdur
Şakâyık gül gibi ĥandân olupdur

Gül-i gülzâr-ı 'ışķuñ pes cemâli
Ĥarâbatı kıllur ehl-i kemâli

Bize gel gülistândan vir ĥaberler
Ne vech-ile revâne gerçek erler

Vücûdı maţla' -ı şubĥ-ı şafâdur
Daĥı eşrâf-ı nûr-ı Muştafâdur

300 Toğar andan dem-â-dem nûr-ı cânuñ
Olur nûr-ı hidâyet armağanuñ

Olur şâhâ hidâyet baĥr-i mevvâc
İder sırr-ı velâyet birle mi' râc

Ne mi' râcdur bu mi' râc-ı hidâyet
Kim andan zâhir olur bu velâyet

Birikür Ĥaķķ-ıla birlikde yeksân
'Ubüdiyyetde olur ol adı sultân

Olur âyinesi sırr-ı Ĥudânuñ
Olur hem muķtedâsı aşfiyânuñ

- 305 ‘Adâlet ‘iffet u hikmet şecâ‘at
Olur cânların idenler itâ‘at
- Muhabbet bezmine huddâm olanlar
O menzilde durup hizmet kılanlar
- Bilürler işbû remzi dil-nüvâzı
İderler ‘ışk-ıla her söz ü sâzı
- Qılanlar cân iline ‘azm-i seyri
Niderler hânekâhı yâ hû deyri
- Aña cânân gerekdür bulagörsün
Şarâb-ı ‘ışk-ıla mest olagörsün
- 310 Bulursın ‘ışkı sen ‘âlemde ey yâr
Olursın ‘âkıbet pes ehl-i didâr
- Kemâle irgür ammâ seyrüni sen
Unutmağıl şağingıl pîrünü sen
- Ümîdüm Mağzenü’l-esrâr olasın
Cihânda Qâsımu’l-envâr olasın
- ‘Azîz u pes ola saña nigebân
İrişe Muştafâ sırrından ihsân
- İrişe kevşer-i ‘ışkuñ meyinden
Bu devr içre Emir pîr-i ‘Alîden
- 315 Çü büy-ı ‘ışk-ıla ‘atfâr olasın
Pîrümüz sırruña kerrâr olasın
- Hidâyet düldüli ola revâne
velâyet zü’l-fikârın şal cihâna
- [9^b]
Ġazâ nefis iline eyle dem-â-dem
Mükerrem âdem ol ey cân-ı ‘âlem

Ola efrād-ı ‘ālem saña yoldaş
Ricāl-ıla olasın sen de ırardaş

Delīl ola şehā hem Hızır-ı ma‘nī
Ki feyz ola saña ‘ilm-i ledūnī

320 Bi-zāhir gāzī-yi ma‘nā mücāhid
Ola ‘ışkı İlāhī saña şāhid

Gürūh-ı evliyā ser-cümle aqtāb
Nedeñlü var-ise aşhāb u ahhāb

Muhabbet evliyāya ola yoldaş
Budur sırr-ı velāyet eyledüm fāş

Muhabbetde kemāle irse bir cān
İrişür aña feyz u cezbe her ān

Nişān-ı evliyānuñ feyz u cezbe
Ola zāhir bu hālet ehl-i habbe

325 Velī ṭāliblerūñ şıdķ u nişānı
Bunuñladur olaruñ imtiḥānı

Ki şıdķı olana elbette taḥķīķ
İrişür cezbe-i Ḥaķ eyle taşdıķ

Daḥı eylerdüm ahhvāli saña fāş
Degüldür degme cāna ol velī āş

Muhabbetde hemān ol kāmil ey cān
Ki feyz ehlinde yoķdur zerre noķşān

Hezārān ‘ilm ola pes saña ta‘līm
Ki ‘ilm-i Ḥaķdurur insāna teslīm

330 Gerekdür her nefes her laḥza taşdıķ
Ki feyz ehli olasın ehl-i taḥķīķ

Muhabbetde mişâl-i Murtażâ ol
Ki nûr-ı ' ışık-ıla ' ayn-ı rızâ ol

Yüri seyr eylegil cân illerine
Gül ol gülzâr-ı ' ışık bülbüllerine

Unutmaduñ unutmadılar ey yâr
Olupdur *ezkurûnî*³⁰ ehl-i güftâr

Gelür sırruñ dem-â-dem silk-i dilde
Muhabbetdür şehâ sermâye dilde

335 Muhabbet olmasaydı *küntü kenzden*³¹
Çalurdu mañfî olmazdı mu' ayyen

Ṭarîk-i ' ışık içindedür muhabbet
Gürûh-ı evliyâdadur muhabbet

Muhabbet dillerüñ endîşesidür
Velî şanmañ ki her dil pîşesidür

[10^a]

Muhabbet pertevi nûr-ı Hüdâdur
Muhabbet cevheri her enbiyâdur

Muhabbet ma' denidür evliyâlar
Kim olur kuṭb-ı ' âlem gerçek erler

340 Anı her dil cihânda bilmek olmaz
Be-zâhir görse anı görmek olmaz

³⁰ "Kale'llahu teala fezkuruni ezkurkum: O halde beni anın ki ben de sizi anayım." (Bakara 2/152)

³¹ "Küntü kenz: gizli hazîne" Bu sözü, ünlü hadis bilginleri (İbn-i Teymiye, Zerkeşî, İbn-i Hacer, Suyûtî...) uydurma hadisler arasında gösterirler. Aliyyü'l-Kârî, "Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler (beni bilsinler) diye yarattım." (Zariyât, 51/56) âyetine dayanarak mânâsının doğru olduğunu iddia eder. "Ben bilinmeyen bir hazine idim, bilinmeyi diledim, birtakım kimseleri yarattım, onlara kendimi bildirdim ve onlar da beni bildiler." sözü daha çok mutasavvıfların dilinde yaygındır. Onlar buna inanır ve esaslarını bunun üzerine kurarlar. (Yılmaz 1992: 91)

O bir kudretdürür olmuş revâne
 Hüdâ şalmışdurur anı bu cihāna

Gelür bu ‘āleme eyler tecellî
 Virür ‘aşıklara dâ’im tesellî

Hidāyet irse bir cāna hemānā
 İrişür sır aña şāhā ‘ayāna

Velî bu‘ d-ıla kurb olman aña hem
 Kılur bu ‘ālemi bir lahza derhem

345 Velāyet ehlinüñ budur nişānı
 Ki şarqdan ğarba vara armağanı

Dimişlerdür bu beyti yār-ı cānı
 Töludur ‘āleme sırr-ı nihānı

Gelicek kârbānuñ lâ-mekānı
 Ma‘ ānî vü ma‘ ārif armağanı

Ne maṭla‘ dur zuhūr eyler o nūrı
 Bilicek ṭālibe ider huzūrı

Anı görmek görüşmekdür bilişmek
 Hemān cān-iledür aña görüşmek

350 Erenler içre vardur kurb-ı cānı
 Muḥabbetdür tecellîdür nişānı

Muḥabbet bulunursa var nişānum
 Ola feyz u İlāhî armağanum

Cihānda gerçek erdür pîr-i ma‘ nî
 Nişānı men reānî min ledünî

Muḥabbetde hemān Veysi̇ gerekdür
 Ki erde nefḥa-i ‘İsâ gerekdür

Gerekdür tâlib u ma'lûb dâ'im
Muhabbetde olalar dilde kı'a'im

355 Şu deñlü ola ortada muhabbet
Muhabbet 'ışk ola vü 'ayn-ı vaĥdet

Dir-idi mest olıcaĥ şâh-ı ebrâr
Hidâyet pertevîdür pây-ı ebrâr

Bilmezem ma' ŝûk sen mi yoĥsa ben
Gel benüm müŝkülüm âsân eyle sen

Ṭarîk-i 'ıŝkuñ itdüm vaşf-ı ĥâlin
Ki tâ her cân bula kendü kemâlin

[10^b]

Ma' ânî vü ma' ârif feyz ola yâr
Ümîd oldur olasın baĥr-i envâr

360 Senüñçün eyledüm bu armaĥanı
Ki 'ıŝkdan feyz olupdur bu ma' ânî

Velî er çoĥdur 'âlemde ey yâr
Başı kırtarur 'âlemde deyyâr

İriŝmez kimseye kıudret elinden
Elinden gelmez ü olmaz dilinden

şehâ gerçekleriñ ĥâli 'ayândur
Cihân insândurur insân cihândur

Velî kâmil mükemmel gerçek er bir
Ki andan zâhir olur cümle her sır

365 Cihâni cümle erdür dimeyesin
Bu ĥâl ehlini elden kıomayasın

Bugün meczub olan maĥbûb-ı Ĥaĥdur
Ki cezbe hâline anuñ tanıĥdur

380 Yazup safhaya itdüm anı tahrîr
Ki ya' nî eyledüm ben ' ışkı tefsîr

Beyân olmaz dil-ile hâldurur ol
Ki hâl ehline bir hoş kâldurur ol

Ġaraż budur ki şâhib hâl olasın
Şarâb-ı ' ışk-ıla hoş hâl olasın

Olasın maṭla' -ı mâh-ı mu' inüñ
Ola 'avn-ı İlähî hem mu' inüñ

[Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün]

Fazl-ı bismi 'llâhi 'r-raḥmâni 'r-raḥîm
Enbiyâdan kıldı zâhir ol qadîm

385 Enbiyâ sırrına maḫhar evliyâ
Evliyâ mir'at-ı sırr-ı enbiyâ

Sırr-ı Aḫmeddür cihânda âşikâr
Ümmet içre kıldı anı Kirdigâr

Rûḫ-ı qudsı ister ol feyz-i revân
Kim anuñ müştâkıdur cümle cihân

Evliyâ vechindedür ol feyz-i Ḥaḫ
Cezbe-i nûr-ı hidâyet mâ-şadaḫ

Sırrına kılsañ teveccüh bi-gümân
Ḥâşıl ola cezbe-i Ḥaḫ her zamân

390 Cezbe vü feyz u hidâyet sırr-ı ' ışk
Pertev-i nûr-ı velâyet hâl-i ' ışk

Evliyâdan feyz olupdur dillere
' İlm-i Ḥaḫdan câridür gönüllere

Şeyh-i şūrī pes añā kâdir degül
Neylesun ol ma‘nide mâhir degül

Feyz-i Hâkdur işbū feyz-i bî-nişân
‘İşk-ı Hâkdur pertev-i nūr-ı vişâl

Ol nişân-ı bî-nişân er neylesun
Görmeyince anı nice söylesun

395 Kıtıb-ı ‘âlem hâlidür ol gizlü râz
Ol ricâli’l-ğayb erdür ser-firâz

Üçler ü beşler yediler hâdimi
Anlaruñ oldı mükerrerlik demi

Emr olursa söyler anlar bî-gümân
Tâlib olsa gösterürler hem nişân³²

Der-beyân-ı silsile-i evliyâ kâdesa’llâhu esrârehüm

[Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün]

Çün habîbu’llâh olur gözden nihân
Silsile iki olupdur ba‘d-ez-ân

İkisinden işledi feyz-i resûl
Çâr-ı yârüñ her biridürür kabûl

[11^b]

400 Hâzret-i Bū Bekr-i Şiddîk yâr-i ğâr
Hâl u hayret añā oldı hoş nişâr

Ol resûl-i Hâkdan oldı çün kerem
‘Ömer oldı seyf-ile ‘adl issi hem

Oldı Zî’n-nüreyn hem ehl-i hayâ
Çün nazar kıldı Muḥammed Muştafâ

³² Bu sayfanın kenarında “ Der-beyân-ı aóvâl-i insân-ı kâmil ve nişânıñ-ı úuúbu’l-aúúâb” yazılmış.

Ehl-i 'ışka çün delîldür murtaşā
Ol rızā ile bulupdur hem rızā

Rabbi zid kalbehu bi-hayr lā şeyhe ebleghu mine'l-ışk³³
[Fā' ilātün Fā' ilātün Fā' ilün]

Cân fedâ kılmışdı bunlar ibtidā
Bunlaruñ oldu maķām-ı müntehā

405 Çār yāre virdi Hāķ 'ilm-i ledün
Ümmet içre oldu anlar rehnümün

Feyz-i hāli anlara virdi Hudā
Anlara kıldı meşāyih iķtidā

Eliyā ser-çeşmesidür bu turāb
Feyz-i 'ilm-i min ledün min hisāb

Didi pes sultān-ı dīn şāh-ı hicāz
Ve 'd-duhā ve 'l-leyf³⁴ u vaşf-i dil-nüvāz

³³ Allah'ım onun kalbini hayırla arttır. Aşk konusunda ondan daha öteye giden kimse yoktur.

³⁴ "Kuşluk vaktine ve geceye and olsun." Duhā, güneşin parlayıp yükselmeğe başladığı kuşluk vaktidir. Bu sözün başında bulunan vav yemin vavı (vāv-ı kasem) dır. Âyette, kuşluk vaktine yemin edildiği için sûreye "Duhâ" adı verilmiştir. Sahih rivayetlere göre Hz. Peygambere bir süre vahiy gelmez. Bunu duyan ve fırsat bilen müşrikler, "Rabb'i onu bıraktı, ona darıldı." derler, inananlar arasında fitne çıkarmağa çalışırlar. Bunun üzerine bu sûre indirilir. Birtakım sebepler yüzünden vahyin bir süre gecikmesi Hz. Peygamberi çok üzer. Yüce Allah kulu ve elçisi Hz. Muhammed'i yalnız bırakmadığını, güneşin parlayıp yükselmeğe başladığı, gündüzün en genç zamanı olan kuşluk vakti ile her şeyin rahat ve huzura kavuştuğu, karanlığın çöktüğü geceye yemin ederek şöyle buyurur: "Kuşluk vaktine andolsun. Durgunlaştığı zaman geceye andolsun ki, Rabb'in seni bırakmadı ve sana darılmadı. Elbette senin sonun, ilkinden iyidir (âhiretin dünyandan iyi olacaktır). Rabb'in sana verecek ve sen razı olacaksın (üzülme). (Duhâ, 93/1-5). (Yılmaz 1992: 164)

Ene medinetü'l-‘ilmi ve ‘Alīyyün bābuhā³⁵*[Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün]*

Akdı andan baħr-i ‘ilmüñ bī-gümān

Ehl-i ‘ışķa hoş delīl oldı ‘ayan

410 *Laħmuke laħmr³⁶* diyipdür bī-girān

Rūħuki rūħī diyipdür cāvidan

Der-beyān-ı aħvāl-i ‘ışķ-ı dil-nüvāz ve seyr-i sırr-ı velāyet ez-meħāz*[Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün]*

‘Azm kıldı Murṭazā çün ez-ħicaz

Pes ‘Irāķa irdi kıldı keşf-i rāz

Hem velāyet sırrın ızhār eyledi

‘İşķ-ıla çok keşf-i esrār eyledi

Oldı pes Selmān Ḥasan Başrī mürīd

Dehr-ārādur her biri ħālā mezīd

Seyr kıldı milk-i şarka feyz-i Ḥaķ

Evliyāya ehl-i İslām ma-şadaķ

415 Pertev-i nūr-ı hidāyet cām-ı ‘ışķ

Her birinden zāhir oldı ħāl-i ‘ışķ

Hem şerī‘ at hem ṭarīķat ma‘rifet

Ehl-i İslām buldılar çok menfa‘at

³⁵ "Ben, ilmin şehriyim, Ali kapısıdır." Sahih hadis kitaplarında böyle bir söze rastlanmadı. Bu sözü, hasen (Hafız Askalânî, Ebû Sa'îd Alâî, İbn-i Hacer Mekki), merfû' (Hâkim, Taberânî), münker (Tirmizî) gösteren, sahih derecesine çıkaramayan birkaç hadis bilgini müstesna, hadis râvilerinden çoğu (Sehâvi, Buhârî, Yahya b.Ma'in, Yahya b.Sa'id. İbn-i Cevzi, Zehebî, İbn-i Dakîk, Darekutnî, Hatîbü'l-Bağdâdî) uydurma hadisler arasında göstermekte, aslının bulunmadığını söylemektedirler. (Yılmaz 1992: 40)

³⁶ "Etin etimdir." Bkz.. *Ente minnî ve ene minke*. Aranan hadis kitaplarının hiç birinde böyle bir ibareye rastlanmadı. Hz. Ali'yi İslâmî ölçülerin dışında sevenlerin ortaya attıkları sözlerden biri olma ihtimali var. Edebiyatımızda örneğinin azlığı da bundan kaynaklanıyor, kanaatindeyiz. (Yılmaz 1992: 101)

[12^a]

Yoğdurur tafşîle hergiz ihtiyâc
Cân u dil derdine kıldılar ʿ ilâc

Seyr kıldı milk-i Rûma sır ʿ aceb
Oldı Rûm ehli tamâm ehl-i taleb

Kağrı ilde sır-ı ʿ ışık itse karar
Rûz-i şeb revnağ bulısar ol diyâr

420 Kağrı ilde ehl-i Hâk olsa nişân
Ol diyârũ şâhı ola şâdumân

Feth-i nuşret ʿ izz u rifʿ at her zamân
Hem memâlik ola pür emn ü emân

Hem zühür ide ʿ ulûm-ı bî-hisâb
Hâk maʿânî feyz ola bî-irtiyâb

Hem ʿ imâret ola hem milk u mekân
Hem ʿ adâlet ola zâhir câvidân

Vardur âhîr işbû halde âşikâr
Dâ'imâ manşür muzaffer şehriyâr

425 Pes gelüp bu bâbdan itdi sır zühür
Lâyık-ı dergâh olanũ oldı nür

Buldı ʿ âşıklar hidâyet hem sürür
Hâne-i kalbi temâmet pür huzür

Sâlik-i meczûb olurlar ʿ âşikân
Mağzen-i genc-i maʿârif ʿ ârifân

Cezbe-i feyz u hidâyet her zamân
Mest-i meczûb ider her dem ʿ âşikân

Ehline dirler anũ kuşb-ı zamân
Cezbe vü feyz u hidâyetdür nişân

Cezbeti min cezebâti'r-Rahman tuvâzi a' mālî's-şakaleyn³⁷
 [Fâ' ilâtün Fâ' ilâtün Fâ' ilün]

430 Külli şey'in mālîk anuñ emridür
 Vech-i bâkî yine Hâkkuñ sırrıdur

Cümle maḥlûkât şu'ûn-ı zât-ı Hâk
 Her birinde vardur âḥîr dil dudaḡ

Her biri evşâf-ı Hâk söylediler
 'Aşîkân 'ışkı şorup şoyladılar

Şordılar birine bu cânlar ḡaber
 Kimdürür 'ışk milkine iden güzer

Kimdürür feyz-i Hudâya âşinâ
 Var mıdır 'âlemde çeşm-i rüşenâ

435 Kimdürür feyz-i ezel envâr-ı 'ışk
 Cezbe-i Rabbânîdür âşâr-ı 'ışk

Her biri bir dür söz söylediler
 Ehl-i Hâk ma' nî diyü şoyladılar

[12^b]

Ma' niden maḡşûd olan Hâkdur 'ayân
 Meşnevîde böyle kıldılar beyân

Goftu'l-ma' nî huve'llâhu şeyḡ-i dîn
 Baḡr-i ma' nîhâ-yı Rabbi'l-'âlemîn

'Aḡl-ı küll didi aña hem Bâyezîd
 Her nefes Hâkdan diler *hel min mezîd*³⁸

³⁷ Rahman'ın cezbelerinden bir cezbe ins ve cinin amellerine denktir.

³⁸ "Daha var mı?" İnsana, kitap ve peygamber gönderilerek iyi, kötü öğretilir. Birinin sonucunda cennet, öbürünün sonucunda cehennem varlığı bildirilir. Bu iki şıktan birini (iman veya küfrü) seçme yetkisi (irade-i cüzîyye) verilir. Buhârî ve Müslim'in Hz. Enes'ten rivayet ettikleri bir hadiste (Elmalî'lî, 6/4518) cehennem çok geniş ve büyük olduğu, dolmasının mümkün olmadığı, küfrü seçenlerin atılmasıyla doymayacağı ifade edilir. Hel min-mezîd sözünün alındığı âyette: "O gün cehenneme: Doldun mu, deriz. Daha yok mu, der." (Kâf, 50/30). (Yılmaz 1992: 69)

440 Hâl mu' ayyendür *Cüneyd-ile Hasan*
Kim olardur ' ışk-ārā hoş tutman

Vecd-ile ta' yin *Ca' fer bā-Rızā*
' Işk-ıla ta' bir idüpdür Murtażā

Didi hâzret aña şiddik u şafā
Cezbe vü feyz u hidâyet Muştafā

*Keyfe medde'z-zıllı*³⁹ naşş-i evliyā
Evliyā mir'ât-ı Hâkdur bî-riyā

Qalbu'l-mü'minü mir'ātu'llâh⁴⁰
[*Fā' ilâtün Fā' ilâtün Fā' ilün*]

Aña kim irdi hidâyet luţf-ı Hâk
Nuţk-ı Hâkķı işiden didi şadaķ

445 Feyz irişdi aña ol dem bîş u kem
Qatre iken oldu baħr-ı pür kerem

Şiddiküñ olmaz ne hâşıl şormadan
İmtihân-ile varuban görmeden

' Ālem-i ervâhda bilgil ' ayân
Ger eleste zâhir oldıysa bu cân

' Ālem-i eşbâha olduķda revân
Evliyā bezmine irer bî-gümân

³⁹ "E lem tere ila rabbike keyfe meddez zill: Rabb'inin gölgeyi nasıl uzattığını görmez misin? Dileseydi onu sabit kıları. Furkan, 25/45.

⁴⁰ *Kalbü'l-mü'minü mir'ātu'llâh*: Mü'minin kalbi Allah'ın aynasıdır.

El-ervāhu cünūdün mücennedetün femā te‘ārafe minhā ĩtelefe ve femā tenākere minhā ĩhtelefe⁴¹

[Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün]

Hāş-ıla sırr-ı elest u hem belā
Ol belāya cān u dildür mübtelā

450 Āb-ı gilden kırtulup olur hālāş
Defter-i ‘ışka yazarlar anı hāş

Şer‘-ile olur müzeyyen bī-gümān
Feyz olur dürlü ma‘ārif cāvidān

Evliyāda vardurur bu hāl‘ayān
Feyz olur ‘ilm-i ledūnī her zamān

Hāķ kimi lāyık görse ol gelür
‘Ālemi şüretde ol kişi bulur

Hāşılı seyr-i sülük ilhām-ı Hāķ
Feyz-i Rabbānī ma‘ārif keşf-i Hāķ

455 Cümle-i ervāha olur āşinā
Āşinālık dillerdür rüşenā

[13^a]

İşler ol seyr-i sülük-ı bī-gümān
Çok temāşā eyler āhir işbu cān

Senūrīhim āyātınā fi’l-āfāķi ve fī enfusihim hattā yetebeyyene lehum ennehu’l-hāķķu⁴²

[Mefālīün Mefālīün Feülün]

Elā ey tālīb-i Hū bāy-ı esrār
Ma‘ānī kılzüm-i deryā-yı ebrār

⁴¹ Ruhlar, toplanmış askerler gibidir. Onlardan birbirleriyle önceden tanışanlar kaynaşır, tanışmayanlar ihtilaf olur. (Aclunī 1351: II/294)

⁴² Varlığımızın delillerini, (kâinattaki uçsuz bucaksız) ufuklarda ve kendi nefislerinde onlara göstereceğiz ki, o Kur’an’ın gerçek olduğu onlara iyice belli olsun. (Fussilet 41/53)

Hidâyet bilesin kâl-ıla olmaz
Mücedded hırka vü şâl-ıla olmaz

Zuhûr-ı cām u cezbe feyz-i Hağdur
Kerâmat u kuşûf bürhân-ı Hağdur

460 Ma' ârif güldürür çiçekleri kâl
Velâyet feyz-i ma' nîdür dağı hâl

Bulanlar hâl-i kâle kalmadılar
Bu kâl u kâle hem aldanmadılar

Olanlar fazl-ıla dâ'im sirişte
Nazar kılmadılar heşt behište

*Seḳâhum Rabbuhum*⁴³hamrın içen cân
Olanlar evliyâ bezminde hayrân

Şarâb-ı ' ışık-ıla mu' tâd olanlar
Zuhûr-ı fazl-ıla dil-şâd olanlar

465 Anı aldayımaz merd-i füsûn-sâz
Semâ' u harf u şavt u lehn-i âvâz

Gerek tâliblere feyz u hidâyet
Zuhûr ide yedinde bî-nihâyet

Zuhûr ide gönül milkinde ol nûr
Ola ' arş-ı İlâhî beyt ma' mûr

Gehî hayrân-ı mest ola gehî şevk
Zuhûr ide ma' ârif-i feyz ola zevk

⁴³ "Rab'leri, (onlara tertemiz bir içki) içirmişler." Cennetliklere verilecek mükâfatlardan bir kısmının anlatıldığı âyetlerden birinden alınmadır. (Bkz. İnsan, 76/5-22). (Cennet ehlinin) üstlerinde yeşil ipekten ince ve kalın giysiler var. Gümüşten bilezikler takınmışlardır. Rab'leri, onlara tertemiz bir içki içilmiştir." (İnsan, 76/21). (Yılmaz 1992: 140)

Sülûk u seyr u ilhâm ola hâşıl
Teveccüh illerine ola vâşıl

470 İrâdet gösterenler ola meczûb
Şu cezbe kim ola ‘ âlemde maḥbûb

Bu feyzüñ şâhibidür kâmil insân
Şarâb-ı ‘ ışka dirler âb-ı hayvân

Ṭarîḳ-i evliyâdadur bu hâlet
Murâd olursa idelüm delâlet

Eger bulduñsa muḥkem tüt etegin
Ziyâretgâh idin anuñ yatağın

Cihânuñ terkin ur terk itme anı
Ele girmez bilesin her zamânı

475 Ve illâ hırḳa vü tâc u risâle
Ḳılurlarsa eger saña ḥavâle

[13^b]

Riyâzet gösterürler acıḳasın
Susuz olsañ hemân deryâ göresin

Daḫı ferdâya şalarlarsa ‘ ahdı
Ḳoyarlarsa yoluñda cidd ü cehdi

Delîli olalar heşt behiştüñ
Bular ne ḥâceti rûḫ-ı siriştüñ

Olur mı ‘ âşîḳân cennât-ı nâzır
Tecellîye dilerken ola ḥâzır

480 Buları terk idüp olğıl revâna
Tecellî nûrın istesen bu câna

Şuyûḫı ser-be-ser arayuban cân
Bulardan bulmağa kâmil-i insân

Hidâyet bulmayınca yok kararî
Şarâb-ı ʿışkı cām-ı hoş güvârî

Velâyet pertevinden behre ister
Hidâyet ehl-i nûrın aña göster

Şafâ bulsun dil ü cân ol nazardan
Keremler hâşıl itsün gerçek erden

485 Murâdını bulup kılsun kararî
Kafesden kılmadın bülbül firârî

Şuyûh içre dahı var bir tavâ'if
Şatarlar dâ'imâ halka ma'ârif

Ma'ârif güllerin tezyîn iderler
Semâ' u rakşî hoş âyin iderler

Gelen bülbül ola ol gülde hayrân
Şanalar budurur ahvâl-i merdân

Țutuluban kalurlar ol durağa
Perişânlık düşürür şola şağa

490 Ma'âza'llâh ki merdân ola kâ'il
Semâ' u rakşa ya'nî ola mâ'il

Bular bilmez nedür feyz u hidâyet
Zuhûr u cezbe vü sırr-ı velâyet

Hemân bir dildürür söyler degil hâl
Temâmet fi'l u kavli kıîl u hem kâl

Şarâb-ı cām-ı ʿışkdur kâr-ı merdân
Derûnı nüş idenler ola hayrân

Ezel içmekde ne leb ne hod kâm
Ne sâfî var ne mey var ne hod câm

495 Nolur bundan ki gülşende ola gül
Veyā bir bāğçede bir deste sünbül

Sez anı bir nefes gördüñ ü koçduñ
Hemān bir reng u bu diyu biraçduñ

[14^a]

Gül-i gülzār olmayınca cānum
Çarār itmez bu cān u nātuvānum

Velāyet gülsitānına iren cān
O gülşende olısar mest u hayrān

Şarāb-ı ‘ışk-ıla mest olmasa cān
Bulurdu derdine ‘ālemde dermān

500 Nişān-ı kāmil insānuñdurur hāl
Eger hāl olmaz ise ola bir kāl

Bu kavmi dağı terk it ol bahādır
Hurūf-ı şavt hep cāna belā der

Yüzine irişüp olğıl mürīdi
Bulagör cāna ol nūr-ı va‘īdi

Şarāb-ı ‘ışk-ı cām-ı lā-yezālī
Zuhūr-ı feyz-i hāldur bī-mişālī

Bu āşüfte kılpudur Bāyezīdi
Bu hāldur cānlaruñ dā’im ümīdi

505 Didi toksan toköz irdi şuyūha
Bularda irmedüm kāmil rüsūha

Bularda varuban kaldum arada
Velīkin irmedüm kāmil murāda

Hemān Ca‘ ferde buldum vecd u hālet
Beni ol eyledi Haçça delālet

Meger insân-ı kâmile idesin
Bu hâluñ ' aynı anda hem göresin

Muhabbet şıdķ-ı irâdetdür aña yol
Bu hâluñ menba' idur bilesin ol

510 Ola gülzâr-i ma' nî dilde rüşen
Ki hâristân-ı nefsuñ ola gülşen

Ma' ânî vü ma' ârif hoş müzeyyen
Ola hâl-i velâyet hem mu' ayyen

Taşarrufda olan ferdâya şalmaz
Şeb u rüz-ıla olan aya şalmaz

Velâyet naķd-i ma' nîdür daķı hâl
Hemân tek müşteri' ol cân-ıla âl

Nişân-ı budurur kuţb-ı zamânuñ
Muhabbet eyleseñ mest ola cânuñ

515 Ola taķrîr olan ma' nî muhaķķaķ
Zuhûr ide hidâyet sende el-ħaķ

**Men ' aħlaşa' llâhe erba' ĩne şabâħan zâherat yenâbi' u' l-ħikmeti min ħalbihi ilâ
lisânihi⁴⁴**
[*Mefâliün Mefâliün Feülün*]

Yenâbi' u ma' ârif ola çârı
Yedi deryâ ola kemter biñarı

[14^b]

Sülûk-ı seyr-i ilhâm ola hâşıl
Maķâmı lî-ma' allâh ola vâşıl

⁴⁴ Kim sadece Allah rızası mûlahazasıyla kırk gün sabah namazını (cemaatle) kılsa kalbinden lisanına hikmet pırlantaları akmaya başlar. (Kuda'î 1986: 1/285)

Dir-idi dā'ima ol faḥr-i aḳṭāb
Tārīḳatde budur hem aṣl-ı ādāb

Yüki ile ola her cān revāna
Nazar kılmayalar kevn ü mekāna

520 Ola ol cān hemānā mest-i meczūb
Eger ṣāh u vezīr u mīr u maṭlūb

Niṣān-ı kāmīl-i insāndurur bu
Ki her kim ṣıdḳ-ıla gösterse aña rū

Ola ḥumḥāne-i vaḥdetde miḥmān
Budur aḥīr niṣān-ı kāmīl insān

Zamānumda geleydi İbn-i Edhem
Uraydum raḥm-ı dil derdine merhem

Zuḥūr ideydi anda ḥāl-i ma' nī
Kemāl u feyz u 'ilm-i min ledūnī

525 Aña taḥtını terk itdürmez-idüm
İderse daḥı anı ḳomaz-idüm

Ne 'arz olsa olaydı aña ma' rūf
Olaydı ḥāli hep ilhāma mevḳūf

Anuñ piri velīdürür güzīde
Degüldür evliyā ol āferīde

Niṣān-ı ḳuṭbuñ oldur bil ki hergiz
Ki ḳarda yürüye göstermeye iz

Eger ṣultān-ı 'ādil ṣāh-ı devrān
Muḥabbet göstereydi 'ıṣḳa her ān

530 Küṣūf ehli olaydı merd-i kāmīl
Kemālānedürür gāyetde ḳābil

Hidâyet isteyen kılsun irâdet
İradetden nedür hâşıl hidâyet

Bu sözler feyzidür sırr-ı kadîmüñ
Bulardur kaçresi baħr-ı 'azîmüñ

Dil-i 'arîfdürür deryâ-yı mevâc
Kenâr-ı nuţķ-ı ħarfîdür her emvâc

Hezârân mevc vardur mest-i mecnûn
Ki ħarķa varur anda rub'-ı meşkûn

535 Ma'ârif baħş olupdur evliyâdan
Ĥalâş itmişdürür câmı hevâdan

Anuñçün nuţķa geldi bunca güftâr
Ĥaķâyık dürlerinden nice esrâr

İlâhî kııl bize 'ışkı kılavuz
Uyup 'ışkâ varup sırruñ duyavuz

[15^a]

Olavuz 'ışk-ıla 'âlemde ħandân
Ma'ârif feyz ola luţfuñdan iħsân

İşidenler ola ħayrân u bî-hüş
Görenler câm-ı 'ışkı ola medhüş

540 Kıulüb içre hemân mevdüd eyle
İlâhî 'âķîbet maħmüd eyle